

Башкортостан Республикаһы
Салауат муниципаль районы
Муниципаль бюджет дөйөм белем биреү учреждениеһы
Янғантау ауылының урта дөйөм белем биреү мәктәбе

Каралған: ММБ ултырышында етәксеһе <u>Муллагет</u> Р.А.Муллахметова протокол №1 «29» август 2023й.	Килешелгән: Укытыу –тәрбиә урынбаһары <u>З.Ф. Каримова</u> З.Ф. Каримова «30» август 2023й.	«Раслайым» Мәктәп директоры Ф.Ф. Ғимранов Приказ № 217 «30» август 2023й.
---	---	---

**«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӘ ӨЗӘБИ УКУУ»
УКУУ ПРЕДМЕТЫ БУЙЫНСА
2023-2024 укуу йылына
4-се класс өсөн
ЭШ ПРОГРАММАҢЫ**

Укытыусы: Сиражева Лариса Мәүлет кызы

Янғантау, 2023

ЙӨКМӨТКЕҢЕ

АҢЛАТМАЛЫ ЯЗЫУ.....

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметына дөйөм

характеристика.....

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының максаты һәм

бурыстары.....

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының өлгө программаһының

төп йөкмәтке һызығы.....

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының укыу планындағы

урыны.....

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының йөкмәткеһе

1-се класс

2-се класс

3-сө класс

4-се класс

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметын үзләштереүҙең

планлаштырылған һөҙөмтәләре.....

Шәхси һөҙөмтәләр.....

Метапредмет һөҙөмтәләр.....

Предмет һөҙөмтәләре.....

1-се класс

2-се класс

3-сө класс

4-се класс

Тематик планлаштырыу

1-се класс

2-се класс

3-сө класс

4-се класс

АҢЛАТМА ЯЗЫУ

Башланғыс дөйөм белем биреүзең 1-4 кластары өсөн «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының өлгө эш программаһы (артабан – Программа) һәр укыу йылына предметтың йөкмәткеһен, укытыузың төп методик стратегияларын, «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметы алымдары аша укыусыларзы тәрбиәләү юлдарын билдәләй.

Программаның норматив базаһы:

- Рәсәй Федерацияһының конституцияһы;
- «Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында» Федераль законы (29.12.2012, №273-ФЗ);
- «Рәсәй халыктары телдәре тураһында» Рәсәй Федерацияһы законы (үзгәреш һәм өстәлмәләр менән) (25.10.1991 №1807-1);
- Башланғыс дөйөм белем биреүзең Федераль дәүләт белем биреү стандарттары (Рәсәй Федерацияһының мәғариф министрлығы тарафынан 31.05.2021 раҫланған, № 286);
- Башланғыс дөйөм белем биреүзең өлгө төп белем биреү программалары (дөйөм белем биреү буйынса федераль укытыу-методик берләшмәһе карары менән раҫланған, протокол № 1/22 18.03.2022);
- Өлгө тәрбиә программалары(дөйөм белем биреү буйынса федераль укытыу-методик берләшмәһе карары менән раҫланған, протокол № 3/22 23.06.2022).

Программа нигеҙендә федераль дәүләт белем биреү стандарттарының методологияһын тәшкит иткән системалы эшмәкәрлек карашы ята.

Программа Башкортостан Республикаһының һәм Рәсәй Федерацияһының башланғыс дөйөм белем туған (башкорт) телендә алып барылған мәғариф ойошмалары өсөн эшләнде, ул шулай ук «Туған тел һәм туған телдә әзәби укыу» предмет өлкәһен алып барған укытыусыларға методик ярҙам күрһәтеүгә лә йүнәлтелгән.

Программа йөкмәткеһе системалы эшмәкәрлек принцибына ярашлы төзөлгән һәм федераль дәүләт белем биреү стандарттарының «Туған телдә әзәби уҡыу» предмет өлкәһенә каралған башланғыс дөйөм белем биреү программаны үзләтерәү һөҙөмтәләренә ирешәүгә йүнәлтелгән.

Программа башкорт телендә аралашкан һәм үз телен белгән уҡыусылар өсөн төзөлгән. Дәрәслек һәм эш программаһын төзөүсә авторҙар уҡыу материалының күләмен һәм йөкмәткһен киңәйтә, балаларҙы үстәрәү һәи тәрбиәләүгә булышлыҡ иткән эш төрҙәрән тәкдим итә ала.

Эш программаһын тормошқа ашырыуға белем биреү ойошмаһы һәр төрлө белем биреү технологияларын, электрон уҡытыу сараларын, дистанцион уҡытыу ресурстарын кулланыу хокуғына эйә. Шулай уҡ Программаны үзләштерәүҙә модуль принцибы ла кулланылырға мөмкин.

Уҡыусыларҙың белемгә ихтыяжын һәм кызыкһыныуҙарын кәнәғәтләндәрәү максатында үзләштерелә торған программа сиктәрәндә мәғариф ойошмаларының локаль акттарында каралған тәртиптә индивидуаль уҡыу, шул иҫәптән тизләтелгән уҡытыу пландары эшләнәү мөмкинлегә лә күз уңында тотола.

Программа йөкмәткеһе дәрәстән тыш эшмәкәрлектә лә тормошқа ашырыла ала: предмет азналыктары, экскурсиялар, мәктәп кимәлендәге тематик саралар, конкурстар һ.б.

«Туған (башкорт) телендә әзәби уҡыу» уҡыу предметына дөйөм характеристика

Туған әзәбиәт – тормошто танып-беләүҙән үзәнсәлектә ысулы, төп милли-мәзәни киммәт һәм донъя мәзәниәтә күренешә, әхлак һәм традицияларҙы һаҡлау һәм тапшырыу сараһы.

Туған (башкорт) телендә әзәби уҡыу – башланғыс класс уҡыусыларын әҙерләү системаһында мөһим предметтарҙың берәһә, сөнки ул уҡыусыларҙың донъяны позитив һәм тулайым кабул итәүенә, әхлак һәм яуаплы үҙәң тәрбиәләүгә булышлыҡ итә.

Шулай уҡ предмет саралары ярҙамында уҡыусыларҙың функциональ грамоталылығы формалаша. Туған (башкорт) телендә әзәби уҡыу курсы

уңышлы үзлөштөрөү, туған тел, рус теле һәм рус телендә әзәби укыу менән предмет-ара бәйләнешен һәм шулай ук «Туған (башкорт) әзәбиәте (5-9-сы кластар)» дисциплинаһы менән бәйләнеште иҫәпкә алып, башланғыс белем биреүзәге башка предметтарҙы һөҙөмтәле өйрәнеүгә булышлыҡ итә.

Башланғыс белем биреү кимәлендә туған әзәбиәттә өйрәнеү динамик укыуҙың дөйөм укыу күнекмәһен һәм текст, мәғлүмәт менән эшләй белеү һәләтен формалаштыра, шулай укыуһының күҙәтә, сағыштыра, анализлай, эзләнеү эштәре процесында укыу материалын дөйөмләштерә белеүзәрәндә сағылыш тапкан психик функцияларын (телмәр, фекерләү, хәтер, иғтибар һ.б.) үстәрә.

«Туған (башкорт) теленән әзәби укыу» курсы нигезендә башкорт әзәбиәтенең милли мәзәниәттәр өсөн берҙәм киммәттәр системаһы коды булыу идеяһы ята. Әзәбиәт ул киммәттәрҙе һаҡлау ғына түгел, үсеп килеүсә быуынға тапшырыу, бала аңында бөгөнгө менән киләсәктә бәйләп тороусы сара ла булып тора.

Укыу предметы йөкмәткеһенә башкорт теленә тәржемә ителгән Рәсәй һәм сит ил әзәбиәте индерелгән. Улар араһында рус классиктары А.С.Пушкин, Л.Н.Толстой, А.П.Чехов, Н.А.Некрасов һәм билдәле балалар язуһылары В.А.Осеева, В.В.Бианки әсәрҙәре айырым урын алып тора.

Бынан тыш «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» өлгө программаһының материалы укыуһыларҙы донъя фольклоры (украин, татар, дағыстан, рус, һинд, япон, халыҡ әкиәттәре); рус әзәбиәте әсәрҙәре (М.Пришвин, С.Михалков, П.Синявский, В.Маяковский һ.б.); сит ил әзәбиәте әсәрҙәре (Э.Хемингуэй, О.Уайльд, бер туған Гриммдар, Ш.Перро һ.б.) менән таныштырыуға йүнәлтелгән.

Үрҙә һанап үтелгән текстар балаларға граждандыҡ, патриотик, әхлаҡ, хеҙмәт, экологик тәрбиә биреүҙә максат итеп куя, әзәбиәттә милли һәм донъяуи мәзәни күренеш итеп күзалларға мөмкинлек бирә.

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының максаты һәм бурыстары

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының максаты – башкорт телендә дөрөҫ, аңлы, йүгерек һәм тасуири укырға өйрәтеү; телмәр

эшмәкәрлеген үстөрөү; әхлак нормаларын формалаштырыу һәм туған мәзәниәтебезҙың мөһим өлөшө булған әзәбиәткә үзенсәлекле караш тәрбиәләү.

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының бурыстары:

- әзәби укыу материалы аша танып беләү һәләтлектәрән һәм төрлө текстарҙың йөкмәткеһен һәм үзенсәлектәрн аңлау, баһалау, анализлау;
- тарихи-мәзәни, әхлак, эстетик киммәттәр сығанағы булған әзәбиәткә кызыкһыныу уятыу;
- башкорт әзәбиәте әсәрҙәрән өйрәнәү нигеҙендә туған (башкорт) теленә әзәби-эстетик мөмкинлектәре тураһында белемдәрән тулыландырыу;
- телмәр эшмәкәрлегенә бәтә төрҙәрән дә үстөрөү, укылған әсәрҙәр теманы буйынса телдән һәм язма фекерҙәр формалаштырыу тәҗрибәһе булдырыу.

**«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының өлгө
программаһының төп йөкмәтке һызығы**

Программала укыу предметының йөкмәткеһе түбәндәге бүлектәрҙән тора: «Мин укый беләм!» (1-се ласс), «Укы, уйла, фекерлә!» (2-се класс), «Белем көнө» (3-сө класс), «Мәктәбем – тыуған йортом» (4-се класс). Был бүлектәргә башкорт классиктарының һәм заман языусыларының әсәрҙәре индерелгән.

Балаларҙа граждандыҡ һәм патриот сифаттары тәрбиәләүгә булышлыҡ иткән әсәрҙәргә айырым урын бирелгән. Бындай әсәрҙәр «Күңел матурлығы һәм матур ғәзәттәр иленә сәйәхәт» (1-се класс), «Тыуған ерем, тыуған йортом – күңелем нуры» (2-се класс), «Минәң йортом, минәң илем, минәң халкым – минәң киләсәгем» (3-сө класс), «Тыуған илендә тарихын бел!» (4-се класс) бүлектәрәндә бирелгән. Әсәрҙәрҙең йөкмәткеһе Тыуған ил, тыуған ер, тыуған ер байлығы, ата-бабаларыбыҙ мирасы һ.б. төшөнсәләрен аса. Шулай итеп, Программала әзәби әсәрҙәрҙе һайлап алыуҙың төп принцибы текстарҙың Тыуған илгә һөйөү һәм уның байлығына һаҡсыл караш тәрбиәләү йүнәлешле булыуы тора.

Әхлак сифаттарын формалаштырыуға ла Программала зур иғтибар бирелә. Бындай йүнәлешле текстар «Әзәп төбө – матур ғәзәт» (2-се класс), «Башкарған эштәр һүҙҙәргә карағанда күберәк һөйләй» (3-сө класс), «Дуслықтың кәҙерен

бел!» (4-се класс) бүлектәрендә урын алған. Улар балаларзы кешенең эске донъяһын таний белергә кызыкһындыра, тормош киммәттәре һәм тиҫтерзәре менән аралашыуза мораль-әхлак кағизәләре тураһында уйланырға мәжбүр итә. Әсәрзәр балаларзың йәш үзенсәлектәренә тап килерлек, уларзың психологик үзенсәлектәрен иҫәпкә алып һайланған.

Балаларза сәләмәт тормошка карата ыңғай караш формалаштырған һәм хезмәт тәрбиәһен сағылдырған «Әсәйзәр һәм кескәйзәр» (1-се класс), «Байлык, муллык, именлек – ныкыш хезмәт емеше» (2-се класс), «Кешене хезмәт бизәй» (4-се класс) бүлектәренә индерелгән әсәрзәр мөһим урын биләй.

Программаға индерелгән әсәр геройзариның күбеге – кесе йәштәге мәктәп балаларының тиҫтерзәре, улар кабул итеү аша укыусылар үззәре өсөн мотлак булған мәзәни-тарихи төшөнсәләргә аса, үзләштерә. Шулай ук Программала балалык донъяһын төрлө дәүерзәрзә аскан, уларзың үсеш юлын, характеры сынығыузы һәм әхлак йүнәлештәре формалаштырыузы күрһәткән әсәрзәр индерелгән. Һайлап алынған әсәрзәр балаларға тиҫтерзәре күзлегенән башкорт әзәбиәтен төрлө тарихи дәүерзәрзә үзләштерергә мөмкинлек бирә. Бынан тыш, Программала хәзерге әзәбиәт әсәрзәренә лә ярайһы урын бирелгән, был әсәрзәрзың йөкмәткеһе заман балаларына якын һәм аңлайышлы.

Региондың милли-мәзәни үзенсәлектәрен иҫәпкә алып, укытыусылар якташ языусыларының әсәрзәрен дә индерә ала.

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының укыу планындағы урыны

Федераль дәүләт белем биреү стандарттарына ярашлы рәүештә «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметы «Туған тел һәм туған телдә әзәби укыу» предмет өлкәһенә инә һәм мотлак өйрәнелергә тейеш предмет булып иҫәпләнә.

Системалы курс буларак, туған (башкорт) телдә әзәби укыу 1-се класта, «Әлифба» дәреслегә буйынса «Грамотаға өйрәтеү» курсы тамамланғас, башлана.

Укытыу башкорт телендә алып барылған белем биреү ойошмаларында предметты өйрәнеүгә 1-се класта – 17 сәғәт (азнаға 1 сәғәттән 17 азна), 2-се класта – 34 сәғәт (азнаға 1 сәғәттән 34 азна), 3-сө класта – 34 сәғәт (азнаға 1 сәғәттән 34 азна), 4-се класта 34 сәғәт (азнаға 1 сәғәттән 34 азна) бирелә.

Шулай итеп, дүрт йыл өйрәнеүгә 1-4 –се кластарза дөйөм сәғәттәр һаны 119 сәғәт тәшкил итә.

«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӘ ӘЗӘБИ УКУУ» УКУУ ПРЕДМЕТЫНЫҢ ЙӨКМӨТКЕҢЕ

1-се класс

1-се бүлек «Мин укый беләм»

Д. Талхина. «Китап» шиғыры. М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». Н. Грахов. «Ни өсөн?». Ш. Бабич. «Әй, китап!». Художестволы әсәр. Жанр. Шиғри әсәр. Уның темаһы һәм исеме. Төп фекер. Шиғыр юлдары. Дүрт юллыктар. Китап - белем, мәғлүмәт алыу, укыусының шәхесен үстөрөү сығанағы.

2-се бүлек «Әкиәт укырға яратам»

«Шалкан» рус халык әкиәте (К. Иванов тәржемәһе). Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә койрокһоз» әкиәте. «Башак» украин халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе).

Әкиәт әзәби жанр буларак кабул ителә. Уның темаһы (исеме). Халык әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар тураһында, көнкүреш, тылсымлы). Әсәр геройзари (ыңғай, кире). Уларзың кылыктарын баһалау. Әкиәттең төп фекере.

3-сө бүлек «Атай – ғайлә башлығы»

Ф. Сынбулатова. «Атай – ғайлә башлығы» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе. Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе). Башкорт халык әкиәте «Кем байырак?»

Хикәйә әзәби жанр буларак бирелә. Текстның йөкмәткеһе. Хикәйәнең мәғәнәүи өлөштәре. Абзац. Абзацтың төп фекере. Әкиәттең исеме. Әсәр йөкмәткеһенен төп фекерен асқан төп һүзәр. Әсәргә иллюстрациялар. Геройзар, уларзың кылыктары. Әсәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте. Атай – ғаилә башлығы, туйындырыусы. Ғаилә киммәттәренә ихтирам тәрбиәләү.

4-се бүлек «Әсәйзәр һәм кескәйзә»

Л. Толстой. «Иң-иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе. Н. Исәнбәт. «Иң матур һүз» шиғыры. Татар халык әкиәте «Өс кыз». Ф. Ғөбәйзуллина. «Минен әсәйем кем?». В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Е. Пермяк. «Ете кат үлсә, бер кат киң» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе).

Бүлектең төп темалары - әсәнең үз балаһына һөйөүе һәм баланың әсәһенә һөйөүе. Әсәр башының мәғәнәһе. Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты. Әсәр геройзары.

5-се бүлек «Күңел һәм кылыктар матурлығы иленә сәйәхәт»

Н. Игезйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһез өйрәк бәпкәһе» әкиәте. Б. Байым. «Аҡ тағмалы кыз» хикәйәһе.

Тыуған як тәбиғәтенең матурлығын, тирә-як мөхит күренештәрен тасуирлаусы, шулай ук кешелек мөнәсәбәттәренен, кылыктарының матурлығын һүрәтләүсә хикәйәләр. Кешенең тышкы һәм әске матурлығы. Ақылы, кылығы һәм тышкы киәфәте - кешенең әске һәм тышкы матурлығы индикаторзары. Тема һәм текстның төп фекере. Әсәрҙең авторы һәм геройы. Авторзың геройға мөнәсәбәте. Укыусыларзың геройға мөнәсәбәте.

2-се класс

1-се бүлек «Укы, уйлан, фекер йөрөт!»

Ф. Туғызбаева. «Мин - укыусы» шиғыры. М. Ғәли. «Укы, әшлә, асыл йый». З. Күскилдина «Канатһыз турғай» әкиәте.

Әсәр. Шиғри әсәрҙең исеме. Шиғри әсәрҙең (рифма, ритм) үзенсәлектәре. Әкиәт, уның сюжет һызаттары. Әкиәт мәғәнәһе. Китап - беләм, мәғлүмәт алыу сығанағы.

2-се бүлек «Халык ижады ынйылары»

Бишек йырзаны. Б. Искужин. «Әшкәк-бәшкәк» халык уйыны. «Ак тирәк, күк тирәк» халык уйыны. Бармак уйындары. Такмактар.

Фольклордың бәләкәй жанрзаны: бишек йырзаны, такмактар, халык уйындары. Бәләкәй фольклор жанрындағы әсәрзәрзең уйы. Әсәрзең сюжет йөкмәткеһе. Халык ижадының тәғәйенләнеш һәм уның тәрбиәүи әһәмиәте

3-сө бүлек «Әкиәт укырға яратам!»

Башкорт халык әкиәте «Төлкө менән әтәс». Дағыстан халык әкиәте «Батыр малай» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). М. Пришвин. «Ак муйынсак» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһеҙ). С. Михалков. «Һөзөшкөм килә» хикәйәһе (Ш. Биккол тәржемәһе). «Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).

Тема һәм әкиәт геройзаны. Текстның мәғәнәи өлөштәре. Һәр бүлектән башы, төп өлөшө, азағы, үзенсәлектәре. Мәғәнәүи өлөштәрзең микротемалары. Вакиға урыны, вакыты, тирә-як мөхит.

4-се бүлек «Яраткан шиғырзарым»

Ф. Туғызбаева. «Әсәйем кулдары» шиғыры. А. Игебаев. «Өйрәнгән ул әзергә», «Тыуған як» шиғырзанын тыңларға мөмкин. Д. Талхина. «Йәй» шиғыры. Ф. Туғызбаева. «Балыксы Айуған бабай» хикәйәһе. «Бесәйзең өйә яна» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Һайысқан бутка бишергән» емеш (тәржемәсәһе билдәһеҙ).

Шиғри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәрен кабатлау. Геройдың портретын, кылыктарын, автордың геройға мөнәсәбәтен һәм укыусының геройға мөнәсәбәтен сағылдырған һүззәр, һүзбәйләнештәр.

«Башкорт халык ижады ынйылары» проект эше.

5-се бүлек «Тәбиғәт – беззең матурлығыбыз һәм байлығыбыз»

А. Йәғәфәрова. «Сәнскеле күлдәк» әкиәте. Н. Игеҙйәнова. «Тирәк» хикәйәһе.

Терәк һүззәр буйынса геройзарзы асыклау. Әзәби әкиәттәр. Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү.

6-сы бүлек «Әзәп төбө – матур ғәзәт»

Ф. Исәнғолов. «Флүрәнең ғәйебе нимәлә?», «Кыzzар менән уйнарға яраймы?», «Ғәбиттең сере нимәлә?». С. Якупов. «Кем мактансык?». А. Йәғәфәрова. «Дуслык менән шаярмайзар» хикәйәһе. А. Толстой. «Кандала» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Ж.Кейекбаев. «Оморзак бабай» хикәйәһе.

Текстың сюжетлы төзөлөшө. Сюжет үсешә (ғәмәлдәрҙең башланыуы, төп әһәмиәтле эштәрҙе башкарыу, вакиғаларҙың тамамланыуы; вакиғаларҙың ваҡыты һәм урыны). Төп һүзҙәр төп йөкмәткәне сағылдыра. Тексты кайтанан һөйләү планы. Кыскаса һөйләү. Ролдәр буйынса укыу өсөн фрагмент. Ролдәр буйынса укыу өсөн тасуирлау саралары (темп, интонация). Әсәрҙең тәрбиәүи һәм үстәрәүсә әһәмиәте.

7-се бүлек «Тыуған йортон, тыуған ерем – күнел нурым»

Ғ.Ғәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры. Р. Янбулатова. «Баш кала шундай матур» шиғыры. З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе. А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыз» хикәйәһе. В. Исхаков. «Үгәй инә үләнә», «Бәһәмбә» шиғырҙары. Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры (тәржемәсәһе билдәһез).

Сюжеттың айырмалығы һәм окшашлығы, әсәрҙәрҙең тематикаһы. Әсәрҙең икенсә дәрәжәләге персонаждары. Геройҙың портреты. Геройҙың кылыктарын баһалау. Авторҙың, укыусының һәм укытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Әсәрҙең тасуирлау теле – тасуирлама. Милли үзенсәлектә һүрәтләр.

8-се бүлек «Байлыҡ, муллыҡ, именлек – ныкыш хезмәт емешә»

Н. Иғезйәнова. «Янғын» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Рәхмәттәр биргән рәхәт» шиғыры. Г. Якупова. «Ярғанат» хикәйәһе. (Г. Ситдикова). «Сер» хикәйәһе.

Әсәрҙең мәғәнәүи өлөштәрҙең сәбәп-тикшереү бәйләнеше. Һәр мәғәнә өлөшөнөң терәк, төп һүзҙәр һәм һүрәттәр. Һәр мәғәнә өлөшөнөң темаһы. Текстың кыскаса йөкмәткә планы. Текстың кыскаса йөкмәткәһе. Языусылар кешенең тормошонда (уңышында) хезмәттең әһәмиәте тураһында.

«Башкорт языусылары тыуған як хақында» проект эше.

3-сө класс

1-се бүлек «Белем көнө»

С. Әлибаев. «Без өсөмсөгә күстек» шиғыры. М. Кәрим. «Укытыусыма» шиғыры.

Шиғри әсәрзең (ритм, рифма, рифм төрзәре) үзенсәлектәрен кабатлау. Шиғырзар тематикаһы. Төп фекер (кабатлау).

Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы.

Каникулдар тураһында кыскаса хикәйәләү монологик фекерзәр формаһындағы тәһсәраттары. Белем алыуға кызыкһыныу. Шәхси мәғәнәһе.

2-се бүлек «Көз көяшы йөзә зәңгәр күктә»

М. Кәрим. «Көз» шиғыры. Р. Бикбаев. «Көз» шиғыры. А. Игебаев. «Сентябрь» шиғыры. Ж.Кейекбаев. «Һунары мажаралары» хикәйәһе. Д. Талхина. «Дуһтар көз каршылай» хикәйәһе. Кинйәбулатова. «Көз еткәс» шиғыры. А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын. М. Ғәлиев. «Коһтарзың йыйылышы» әкиәте.

Әсәр сюжетының уйы. Хикәйәләрзең сюжет һызаттары. Авторлык позицияһы. Гәзит укыусының карашы. Һүрәтләү саралары: сағыштырыу, көүзәләндерәү. Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү.

3-сө бүлек «Башкарған әштәр һүззәргә карағанда күберәк һөйләй»

Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә сокор казһаң, үзең төшөрһөң» хикәйәләре. К. Даян. «Өзөлгән сәскәләр» хикәйәһе. Р. Солтангәрәев. «Кем алданды?» Н. Игезейнова. «Актырнак» хикәйәһе.

Әсәрзең идея-тематик йөкмәткеһе. Авторлык позицияһы (кабатлау). Геройзарзың кылыктарын анализлау. Балала киммәт ориентирзары формалаштырыу.

4-се бүлек «Рус әзәбиәте»

М. Пришвин. «Балалар һәм өйрәктәр» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Н. Некрасов. «Мазай бабай менән куяндар» хикәйәһе (Ғ. Әмири тәржемәһе).

А. Пушкин. «Салтан батша хақында әкиәт» (өзөк) (Ю. Гәрәй тәржемәһе). В. Маяковский. «Кем булырға?» (тәржемәсене билдәһе).

«Балалар һәм өйрәктәр», «Мазай бабай менән куяндар» әсәрҙәренән дөйөм тематикаһы. Тереклеккә һаксыл мөнәсәбәт. Шиғыр-монолог. Геройдың һөнәрҙәр тураһында шиғыр фекерҙәре. Өзәби әкиәт. Шиғырҙарҙағы әкиәт. Шиғырҙарҙағы әкиәттәр рифмаһының үзенсәлектәре.

«Бөтә һөнәрҙәр ҙә мөһим» (һорай: ниндәй һөнәр һайларға?) проект эше.

5-се бүлек «Тәңкә-тәңкә карҙар яуа...»

Н. Нәжми. «Кыш» шиғыры. Ш. Бабич. «Кышкы юлда» шиғыры. М. Садикова. «Һунарға барғанда» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шиғыры. Ш. Биккол. «Урман ситендә» хикәйәһе. Г. Шафикова. «Кыш ниңә кырыс холокло?»

Һынлы-һүрәтләү тел сараларының кабатланыуы: сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу. Пейзаж. Автордың һүҙҙәрен файҙаланып геройҙарҙы тасуирлау. «Башкортостанда кыш» темаһына диалог, балалардың кышкы уйындары, кышкы байрамдар. Тәбиғәттә һүрәтләү, коштардың һәм хайуандардың кышкы тормошо. Башкорт халқының боронғо кәсәбе - һунар тураһында мәғлүмәт. Әсәрҙе, геройҙарҙы авторҙар һәм укыусы күзлегенән анализлау.

6-сы бүлек «Йортон, илем, халкым, киләсәгем»

Н. Нәжми. «Ватан» шиғыры. Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе. Ғ. Хөсәйенов. «Тыуған ил кайҙан башлана?». «Ай, Уралым, Уралым!» ҡобайыры. Ғ. Хөсәйенов. «Башкортостан» хикәйәһе. К. Даян. «Тыуған ерем минең» шиғыры. Р. Ниғмәти. «Ватан...». Ү.Сирбаев. «Самат олатай кайындары», «Ололар һүҙе - аҡыл» хикәйәләре. Башкорт халыҡ йыры «Урал». Р. Бикбаев. «Өфө - баш ҡала» шиғыры. Б. Рафиков. «Курай» хикәйәһе.

Башкорт халыҡ ижады. Ҡобайыр. Башкорт халыҡ йырҙарының тарихы, уларҙы башкарыусылары, танылған курайсылар. Башкорт халқының тарихына, билдәле шәхестәргә, башкорт халыҡ йырҙары тарихына, башкорт

халык йырзарын башкарыусыларға һәм билдәле курайсыларға ғорурлык, хөрмәт, кызыкһыныу тәрбиәләү.

7-се бүлек «Донъя халыктары әзәбиәте»

Э. Хемингуэй. «Карт менән диңгез» (Ғ.Ғиззәтуллина тәржемәһе) повесы (өзөк). О. Уайльд. «Йондоз-малай» әкиәте (Г. Ситдикова тәржемәһе). Гримм кәрзәштәр. «Бремен музыканттары» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Сыскан балаһы Пик-Пик» һинд әкиәте (З. Буракаева тәржемәһе).

Донъя халыктары әкиәттәренәң үзенсәлектәре (башкорт халык әкиәттәре менән сағыштырғанда). «Сыскан балаһы Пик-Пик» - бер кемдең дә ярзамһыз тормоштоң ақылына өйрәнгән кыйыу һәм аңлы сыскан тураһында әкиәт. Фекер алышыу өсөн төшөнсәләр: кыйыулык, тәүәккәллек, ныкышмалылык, тапкырлык, берзәмлек. «Бремен музыканттары» - Бремен калаһына юлланырға һәм урам музыканттары булырға карар иткән йорт хайуандары тураһында әкиәт. «Йондоз малай» һәр кемгә изгелек менән карарға өйрәтә. Башкаларға карата ихтирам, туғандарға һөйөү тойғоһо тәрбиәләү.

Повесть. «Карт һәм диңгез» повесының мәғәнәһе. Максатка ынтылышлылык сифатын тәрбиәләү.

«Һүрәттәрҙә әкиәт геройзари» проекты. Укытыусы ярзамында укыусылар төп геройзари кем, улар ниндәй кешелек сифаттарына эйә икәнән билдәләйҙәр

4-се класс

1-се бүлек «Мәктәбем - тыуған йортом»

Ф. Рәхимғолова. «Белем байрамы» шиғыры. С. Әлибаев. «Кояшлы китап» шиғыры. Ф. Ғөбәйзуллина. «Мәктәбемә» шиғыры. З. Бишева «Кояш нимә ти?»

Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжәғәт, шиғыр-диалог. Әсәр тематикаһы, идеяһы. Шиғри әсәрҙең уйы. Лирик герой. Лирик геройҙың кәйефе, кисерештәре һәм уйзари. Укытыусыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәтле булыу.

Укыу эшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе.

2-се бүлек «Дуслыктың кәзерен бел!»

М. Ғафури. «Кыр казы» хикәйәһе. Д. Бүләков. «Яңы дуҫ». Г. Юнысова. «Әсәйем һүззәре». Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуслык». Р. Байбулатов. «Күгәрсендәр утрауы». Ю. Ильясова. «Сәтләүек-кыз» әкиәте.

Башкорт халык язуысыһы М. Ғафури. Уның ижад юлы (кыскаса мәғлүмәт).

Дуслык хақында хикәйәләр. Хикәйәләге вакиғалардың ваҡыты һәм урыны. Исеме, мәғәнәүи өлөштәре, әсәрҙең идеяһы (кабатланыу). Автордың, укыусының, укытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Вакиғаларҙы, геройҙардың кылыктарын тикшереп һәм баһалау. Герой портретын һүрәтләү. Әсәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте.

3-сө бүлек «Кешене хеҙмәт бизәй»

Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе. Р. Ғабдрахманов. «Капитан». М. Әхмәтшин. «Кәрәзле бал». Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе.

Әсәр авторы. Уның әсәренең үзенсәлектәре. Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройҙар (шәхестәр), улардың кылыктары (кабатланыу). Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар, антонимдар, эпитеттар, метафоралар; улардың әһәмиәтен аңлау. Кеше тормошонда хеҙмәттең әһәмиәте.

«Мәктәбем - тыуған йорт» проект эше.

4-се бүлек «Ышаныслы, көслө һәм уңышлы кеше булыу еңелме?»

Н. Ғәйетбаев. «Акбулат батыр» әкиәте. М. Әхмәтшин. «Бер урам малайҙары» хикәйәһе. И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры. С. Латипов. «Еләк ерҙә бишә» хикәйәһе. Л. Яҡшыбаева. «Актырнак».

Художество жанрҙары үзенсәлектәре (хикәйә, әкиәт). Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы. Телдә тасуирлау сараларының үзенсәлегә, сюжеттар төҙөү һ.б. Геройҙардың темалары, идеялары, кылыктары окшаш. Авторҙар һөйләүҙәрендә, халыҡ, автор әкиәттәрендә изгелек һәм яуызлыҡ

темаһы. Геройзарзың кылыктары әхлак күзлегенән сығып башкарыла. Языусыларзың кешенең шәхси сифаттарын үстереү тураһында әсәрҙәре.

5-се бүлек «Тыуған ерем минең!»

А. Игебаев. «Кәзерле тыуған ерем!» шиғыры, «Урал» поэмаһы (өзөк). Я. Хамматов. «Салауат» романыны (өзөк). Ф. Исәнғолов. «Баһыузағы күл» хикәйәһе. А. Игебаев. «Урал кояшы», «Тыуған ерем минең».

Тыуған як тураһында шиғырҙар. Тәбиғәт киңлектәрен, тыуған яктың эшһөйәр, рухи яктан көслө халыктарын данлау. Поэма (шиғриәт), хикәйә художество жанрҙары. Текст төҙөлөшөнөң үзенсәлектәре. Әсәрҙәр идеяһының төрлөлөгө. Художество жанрҙарының идея тәрәнлегә, уй-ниәттәре.

6-сы бүлек «Тыуған илендең тарихын бел!»

М. Кәрим. «Безҙең өйҙөң йәме» (өзөк), «Билдәһеҙ һалдат» повестары. Ф. Акбулатова. «Атай икмәге» хикәйәһе. Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры.

Художество жанрҙарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть). Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткеһенең художество һәм структура үзенсәлектәре. Повестың мәғәнәле өлөштәре. Ошо художество жанрындағы вакифалар урыны һәм ваҡыты.

7-се бүлек «Рус һәм сит ил языусыларының әсәрҙәре»

А. Пушкин. «Балыҡсы һәм балыҡ тураһында әкиәт» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). А. Чехов. «Аҡмаңлай» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһеҙ). Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәһе билдәһеҙ). С. Михалков. «Китап һөйөүсе». Ш. Перро. «Кызыл калпак» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Гримм кәрҙәштәр. «Аҡыллы көтөүсе» әкиәте (тәржемәһе билдәһеҙ). «Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәһе билдәһеҙ). Ә Ванг. «Ақкош» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһеҙ).

Рус классиктарының һәм донъя әҙәбиәтенең әсәрҙәре. Авторҙар әсәрҙәренең сюжет үзенсәлектәре. Әсәрҙәр идеяларының берҙәмлегә - изгелек яуызлыҡты еңә. Сағыштырыуҙарзың, кәүҙәләндерәүҙең, метафорҙарзың милли үзенсәлегә; уларзың нәфис һүҙҙәгә әһәмиәте.

Әсәр геройы: уның портреты, телмәре, кылыктары, уй-фекерзәре.
Әсәрзән композицион үзенсәлектәре.

Телмәр һәм укыу эшмәкәрлегә төрзәре

Аңлау (тыңлау)

Милли-мәзәни киммәттәрзә, туған (башкорт) телмәр байлығын сағылдырған художестволы әсәрзәрзә ишетеүгә кабул итеү һәм аңлау; ишетеүгә кабул ителгән текст буйынса һораузарға яуап биреү һәм уның йөкмәткеһе буйынса һораузар бирә белеү.

Укыу

Кыскырып укыу. Әкрәнләп ижекләп укыузан эстән генә төплө итеп укыуға күсеү (укыу тизлегә текст аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль укыу темпына тап килә). Орфоэпик нормаларзы укығанда һакау. Текстарзың төрө һәм тибы буйынса төрлө мәғәнәүи үзенсәлектәрен интонациялау ярзамында еткерәү.

Укыу төрзәренәң үзенсәлектәре.

Мәғлүмәт текстарын укыу: әсәрзәргә, бүлектә тарихи-мәзәни комментарий

Һөйләү (һөйләү мәзәниәте)

Диалогик һәм монологик телмәр. Укылған текстарзы коллектив фекер алышыуға катнашыу, текстка таянып, үз фекерендә иҫбатлау; башкорт нәфис әзәбиәтенәң үзенсәлеген сағылдырыусы фекерзәр. Һүзлек запасын тулыландырыу. Ишеткән йәки укылған текст аңлау һүззәргә, текстка иллюстрациялар (текст аңлатма, кыска, һайлап һөйләү).

Укыу шарттарында башкорт телмәр этикет нигезендә яткан этикет формаларын һәм этикет аралашу принциптарының тоторукло формулаларын һаклау.

Укыусыларзың һайлауы буйынса шиғри әсәрзәрзә яткан һөйләү (яткан һөйләү).

Языу (язма телмәр мәзәниәте)

Өйрәнелгән әсәрзәр проблемаһы буйынса зур булмаған язма фекерзәр языу.

Библиографик мәзәниәт. Тикшереләсәк проблема буйынса китаптар һайлау. Башкорт мәзәниәте тураһында мәғлүмәт тупланған йәш үзенсәлектәрәнә ярашлы һүзлектәр һәм энциклопедиялар, Интернет селтәрә материалдарын кулланыу.

Балаларҙың уҡыу даирәһе

Башкорт ауыз-тел ижады әсәрзәрә. Башкорт халкының традицияларын һәм киммәттәрәен аңлау сығанағы булыу яғынан фольклор.

Тыуған халкыбыҙдың милли-мәзәни киммәттәрә һәм традициялары, уны донъяға танытыу үзенсәлектәрән сағылдырыусы башкорт әзәбиәте классиктары әсәрзәрә – XX бб. һәм хәзәрә заман әзәбиәте.

Балалар уҡыуының төп темалары: бала сак, характерҙың барлыкка килеүе, Тыуған ил, башкорт халкының күренекле вәкилдәрә (тәүге языусылар, шағирзәр, рәссамдар, полководецтар), башкорт мәзәниәте өсөн мөһим байрамдар, балаларҙың фантазиялары һәм хыялдары хаҡында художестволы әсәрзәр.

Милли аң өсөн мөһим булған һәм байтак дәүәрзәр дауамында мәзәни киңлектә һаҡланған әхлаки-этик киммәттәрә һәм идеалдарҙы сағылдырған (Ватанға һөйөү, иман, ғәзәллек, намыс, шәфкәтлелек һ.б.) художестволы әсәрзәрҙең тексын уҡыу; башкорт милләтенә хас һыҙаттар (изгелек, әскәрһезлек, сабырлык, намыслығы, кыйыулык һ.б.); башкорт милли традициялары (берзәмлек, бер-береңә ярҙам итеү, асыҡлык, кунаҡсыллык), ғаилә киммәттәрә (татыулык, мөхәббәт, бер-береңде аңлау, хәстәрлек, сабырлык, ата-әсәне хөрмәт итеү). Ғаилә мәзәниәтен, балалыҡ донъяһын сағылдырған башкорт әзәбиәтен уҡыу (олоғайыу, тирә-яҡ, ололар һәм тиҫтерзәр менән мөнәсәбәттәрҙең үзенсәлектәрә; үзенде башкорт халыҡ йолаларын дауам итеүсә буларак аңлау). Геройзәрҙың кылыктарына эмоциональ-әхлаки баһалау.

Башкорт әзәбиәте үзенсәлектәрен аңлау: геройзың әске донъяһын, уның кисерештәрен асыу; әхлаки проблемаларға мәрәжәғәт итеү. Башкорт халкының тәбиғәт донъяһы тураһында шиғри күзаллаузары, был күзаллаузарзың фольклорза сағылышы һәм уларзың шиғриәттә һәм прозала үсеше. Тирә-як мөхит торошон кешенең хис-тойғолары һәм кәйефе менән сағыштырыу.

Әзәбиәттә өйрәнәү пропедевтикаһы (практик үзләштерәү)

Өйрәнелгән әсәрзәрзең жанр төрлөлөгө: бәләкәй һәм зур фольклор формалары; әзәби әкиәт; хикәйә, шиғыр, повестан өзөктәр. Проза һәм шиғри телмәр; художестволы фекерләү; сюжет; тема; әсәр геройы; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Сағыштырыузарзың, кәүзәләндерәүзең, метафорзарзың милли үзенсәлегә; уларзың нәфис һүззәгә әһәмиәте.

Укыусыларзың ижади эшмәкәрлегә (өйрәнелгән әзәби әсәрзәр нигезендә)

Укыусыларзың ижади эшмәкәрлегендә әзәби әсәрзә интерпретациялау: ролдәр буйынса укыу, инсценировка яһау; коммуникатив бурысты иҫәпкә алып, художестволы әсәр нигезендә үззәренең телдән һәм язма тексын булдырыу (төрлө адресаттар өсөн); әсәргә иллюстрациялар серияһына (рәссамдарзың һүрәттәренең репродукцияларына таянып).

**«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӘ ҒӘББИ УҚЫУ» УҚЫУ
ПРЕДМЕТЫН ҮЗЛӘШТЕРЕҮЗЕҢ ПЛАНЛАШТЫРЫЛҒАН
ҺӨЗӨМТӘЛӘРЕ**

«Туған тел һәм туған телдә әғби уқыу» предмет өлкәһенә караған «Туған (башкорт) телендә әғби уқыу» предметын өйрәнеү һөзөмтәләре башланғыс белем биреү буйынса Федераль дәүләт белем биреү стандарттарында бирелгән башланғыс дәйөм белем биреү мәғариф программаһын үзләштереү һөзөмтәләренә куйылған талаптарға тап килә.

Шәхси һөзөмтәләр

1-4 кластарза «Туған (башкорт) телдә әғби уқыу» предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә уқыусыла түбәндәге шәхси һөзөмтәләр формалаштырыла:

гражданлык-патриотик тәрбиә биреү:

- Ватанға - Рәсәйгә киммәтле мөнәсәбәт булдырыу;
- үзеңдең этно-мәзәни һәм Рәсәй гражданлык берзәмлеген аңлау;
- илебеззең һәм тыуған төбәгебеззең үткәненә, хәзергеһенә һәм киләсәгенә катнашлык;
- үзеңдең һәм башка халыктарға ихтирам;
- кеше тураһында, уның хокуктары һәм яуаплылығы, хөрмәте һәм кешелек дәрәжәһе, тәртиптең әхлаки-этик нормалары һәм шәхес-ара мөнәсәбәттәр кағизәләре тураһында тәүге төшөмсәләр;

рухи-әхлаки тәрбиә биреү:

- һәр кешенең индивидуаллеген таныу;
- кайғы менән уртаклашыу, хөрмәт итеү һәм изгелек кылыу;
- башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтереүгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын кабул итмәү;

эстетик тәрбиә биреү:

- сәнғәттең төрлө төрзәренә, үзебеззең һәм башка халыктарзың йолаларына һәм ижадына ихтирамлы мөнәсәбәт һәм кызыкһыныу;
- төрлө художестволы эшмәкәрлек төрзәрендә үз-үзеңде күрһәтеүгә ынтылыу;

физик тәрбия биреү, һаулык һәм эмоциональ именлек мәзәниәтен булдырыу:

- тирә-як мөхиттә сәләмәт һәм хәүефһез (үззәре һәм башка кешеләр өсөн) йәшәү рәүеше (шул исәптән мәғлүмәти) кағизәләрен үтәү;

- физик һәм психик һаулыкка һаксыл мөнәсәбәт;

хезмәт тәрбияһе биреү:

- кеше һәм йәмғиәт тормошонда хезмәт киммәттәрен аңлау, яуаплы кулланыу һәм хезмәт һөзөмтәләренә һаксыл мөнәсәбәт, төрлө хезмәт эшмәкәрлегә төрзәрендә катнашыу күнекмәләре, төрлө һөнәрзәргә кызыкһыныу;

экологик тәрбия биреү:

- тәбиғәткә һаксыл караш;

- уға зыян килтереүзе кабул итмәү;

ғилми танып белеү киммәттәре:

- донъяның фәнни картинаһы тураһында тәүге төшөнсәләр;

- танып белеү кызыкһыныулары, әүземлегә, инициативалылығы, кызыкһыныусанлығы һәм үзаллылығы.

Метапредмет һөзөмтәләре

1-4 кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнәү һөзөмтәһендә укыусы универсаль белем биреү сараларына әйә була:

төп логик ғәмәлдәр:

- төрлө текстарзы сағыштырыға, текстарзы сағыштырыу нигеззәрен билдәләргә, текстарзың аналогтарын билдәләргә;

- өлөштәрзән бөтөндө йыйыу (бирелгән үзенсәлектәре буйынса текстар);

- текстарзы классификациялау өсөн мөһим билдәне билдәләргә, тәкдим ителгән текстарзы классификацияларға;

- текст материалында укытыусы тәкдим иткән күзәтеү алгоритмы нигезендә законлылыктарзы һәм капма-каршылыктарзы табыу;

- тәкдим ителгән алгоритмға нигезләнеп укуы һәм практик бурысты хәл итеү өсөн мәғлүмәттең етешмәүен асықларға;

- тексты анализлағанда сәбәп-тикшереү бәйләнештәрен билдәләргә, һығымта яһарға;

өп тикширәненеү ғәмәлдәре:

- укуытыусы ярзамында максат билдәләргә;
- бурысты хәл итеүзең бер нисә вариантын сағыштырып, иң кулайын һайлап алырға (тәкдим ителгән критерийзар нигезендә);

- тәкдим ителгән планға ярашлы проект эшен башкарырға;
- текст анализы һөзөмтәләре нигезендә һығымталар төзөргә һәм уларзы дәлилдәр менән һығытырға (классификациялау, сағыштырыу, тикшереүзәр);

Окшаш йәки окшаш хәлдәрзә процестарзың, вакиғаларзың үсәшеү ихтималлығын һәм уларзың эземтәләрен күзалларға;

мәғлүмәт менән эшләү:

- мәғлүмәт алыу сығанағын һайлау: һүзлек, белешмә;
- күрһәтелгән алгоритмға ярашлы, мәғлүмәтте тәкдим ителгән сығанақта (һүзлектә, белешмәлә) табырға;

- дөрөс һәм дөрөс булмаған мәғлүмәтте үзаллы йәки укуытыусы тәкдим иткән тикшереү ысулы нигезендә асықларға (һүзлектәр, белешмәләр ярзамында);

- Интернет селтәрендә мәғлүмәт эзләгәндә өлкәндәр (укуытыусылар, ата-әсәләр/законлы вәкилдәр) ярзамында мәғлүмәт хәүефһезлеге кағизәләрен үтәргә;

- укуы бурысына ярашлы текст, видео, график, тауыш, мәғлүмәтте анализларға һәм булдырырға;

- таблица, схема рәүешендә теркәлгән мәғлүмәтте аңларға, текстар менән эш һөзөмтәләре буйынса схемаларзы, таблицаларзы үзаллы булдырырға кәрәк.

1-4-се кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусы универсаль укыу-**коммуникатив** ғәмәлдәргә әйә була:

аралашыу:

- фекерзәрзе кабул итергә һәм формалаштырырға, хис-тойғоларзы таныш булған мөхиттә аралашыу максаттарына һәм шарттарына ярашлы белдерергә;

- әңгәмәсегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә, диалог һәм дискуссия алып барыу кағизәләрен үтәргә;

- төрлө фекерзәр барлығын танырға;

- үз фекерендә әзәплә һәм нигезлә әйтергә;

- куйылған бурыска ярашлы телмәр әйтеү төзөргә;

- телдән һәм язма текстар (һүрәтләү, фекерләү, хикәйәләү) язырға;

- зур булмаған асык сығыштар әзерләргә;

Сығыштың тексына һүрәттәрзе (һүрәттәрзе, фотоларзы, плакаттарзы) һайларға;

берлектәге эшмәкәрлек:

- планлаштырыузың тәкдим ителгән форматы, аралык азымдарын һәм вакыттарын бүлеү нигезендә стандарт (типлы) хәлдә кыска вакытлы һәм озаылы сроклы максаттар (шәхси) төзөргә;

- уртақ эшмәкәрлектен максатын кабул итергә, уға ирешеү буйынса күмәкләп эш алып барырға: ролдәрзе бүлергә, һөйләшеп килешергә, процесты һәм уртақ эштең һөзөмтәһен тикшерергә;

- етәкселек итергә, йөкләмәләр үтәргә, буйһонорға әзер булырға;

- эштең үз өләшөн яуаплы башкарырға;

- дөйөм һөзөмтәгә индергән өләшөгөззә баһаларға;

- тәкдим ителгән өлгөләргә таянып, берлектәге проект эштәрен башкарырға.

1-4-се кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусы универсаль **укыу-көйләү** эшенә әйә була:

Үз-үзен ойоштороу:

- һөҙөмтә алыу өсөн укыу бурысын хәл итеү буйынса эште планлаштырырға;

- һайланған эштәрҙең эзмә-эзлелеген билдәләү;

Үз аллы контроль:

- эшмәкәрлектен уңышһыҙ булыу сәбәптәрен асыҡларға;

- телмәр һәм орфография хаталарын еңеп сығыу өсөн укыу ғәмәлдәренә төзәтмәләр индерергә;

- алынған һөҙөмтәне текстты анализлау буйынса куйылған укыу бурысы менән тура килтерергә;

- текст менән эшләгәндә ебәрелгән хаталарҙы табырға һәм төзәтергә.

Предмет һөҙөмтәләре

1-4 кластарҙа «Туған (башкорт) телдә әҙәби укыу» укыу предметын өйрәнеүҙәр түбәндәгеләр менән тәмин итә:

- Рәсәй Федерацияһының берҙәм мәҙәни киңлегендә, Рәсәй Федерацияһы халыктары әҙәбиәттәре араһында башкорт әҙәбиәтенен урынын һәм ролен тарихи-мәҙәни, әхлаки, эстетик киммәттәрҙе һаҡлауҙа һәм быуындан быуынға тапшырыуҙа аңлау;

- төрлө халыктар әҙәбиәтенен үз-ара йогонтоһо, бер-береһен байытыуы, айырыуса мәҙәни, әхлаки-этик һәм эстетик киңлек булдырыуҙа башкорт халкы фольклорының һәм художестволы әҙәбиәтенен роле тураһында тәүге төшөнсәләр;

- мәғәнәле укыуҙы үзләштереү, әҙәбиәт теорияһының ябай төшөнсәләренен мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңлау (кысҡырып укыу, үҙең хаҡында укыу, художество һәм фольклор әсәрҙәре жанрҙары, укыған әҙәби әсәрҙәргә анализлау, башкорт теленен һынлы һәм тасуирлау саралары);

- текста бирелгән мәғлүмәтте кабул итеүгә ылыҡтырыу, укыусыларҙың эстетик зауығын һәм кызыкһыныуын формалаштырыу (танышыу, өйрәнеү, һайланма, эҙләнеү), текст менән эшләү (текста һорауҙар, текст планы), ролдәр буйынса укыу, ижади эштәр башкарыу.

Кластар буйынса предмет һөзөмтэләре

1-се класс

Укыусы түбәндәгеләрзе өйрәнә:

- кыскырып, йүгереп, аңлы рәүештә (сәғәтенә 25-30 һүз) укырға;
- художестволы әсәрзәрзең зур булмаған текстарын ишетеүгә кабул итергә;
- художестволы текстарзы интерпретациялаузың элементар алымдары менән кулланыу;
- үзегез һайлаған шиғри әсәрзе (5-6 шиғырзы йәки шиғри әсәрзән өзөктө) яттан һөйләү;
- художестволы әсәрзең нимә икәнлеген аңларға;
- художество текстарының жанр айырмалыктарын күрһәтергә (элементар кимәл);
- әсәрзең төп фекерен аңлау;
- әзәбиәт теорияһының ябай төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен билдәләргә: жанр, шиғри әсәр, юл, дүртенсәләр, тема, әкиәт, халык әкиәттәренең төрзәре, хикәйә, герой (ыңғай, кире), әсәр авторы;
- әсәрзең исемен уның йөкмәткеһе, төп фекере менән сағыштырырға;
- текстарға иллюстрацияларзы анализларға;
- хикәйәнең мәғәнә өлөштәрен айырып күрһәтергә, абзацтарға бүлеүзе аңларға;
- әсәр йөкмәткеһенең төп фекерен асқан төп һүззәрзе күрергә;
- әсәргә һүрәттәргә комментарий бирергә.

2-се класс

Укыусы түбәндәгеләрзе өйрәнә:

- текстың йөкмәткеһен тыңларға һәм кабул итергә;
- минутына 50-60 һүз тизлек менән укырға;
- кыскырып һәм үзендән-үзең дөрөс, йүгереп, аңлы рәүештә һәм мәғәнәле итеп укырға;

- әзәбиәт теорияһының иң ябай төшөнсәләрен һәм мәғәнәһен аңларға: бәләкәй фольклор жанрҙары, бишек ыры, такмак, халык уйыны, сюжет һызығы, рифма, ритм, геройҙың портреты;

- элементар алымдарға нигеҙләһеп, художестволы һәм укыу текстарын интерпретациялау;

- текстарға таянып, геройҙарҙың кылыктарын тикшерергә;

- әсәр геройҙарының кайғыһын уртаклашырға;

- укығанды әхлаки яктан тәрбиәләү, геройҙарҙың кылыктарын әхлаки нормалар менән сағыштырырға;

- милли-үзенсәлекле тасуирламалар тексында (укытыусы етәкселегендә) айырырға;

- әзәби геройҙар миҫалында сәләмәт йәшәү рәүешенәң файҙаһын аңларға;

- башкорт телендә диалог алып барырға (укылған текстар буйынса фекер алышырға), әңгәмәсене тыңларға һәм ишетергә, башкаса фекер йөрөтөргә;

- фольклорҙың кескәй жанрҙарын (такмактар, бишек йырҙары, халык уйындары текстары), әзәби жанрҙарҙы (хикәйә, әкиәт);

- текстың мәғәнәүи өлөштәренәң микротемаларын билдәләргә;

- тексты кабаттан һөйләү планын төзөргә, тексты яңынан һөйләргә;

Текстарҙа тасуирлау тел сараһын - тасуирламаны табырға; милли үзенсәлекле һүрәтләмәләргә айырып күрһөтөргә.

3-сө класс

Укыусы түбәндәгеләргә өйрәнә:

- текстың йөкмәткәһен тыңларға һәм кабул итергә;

- минутына 60-70 һүз тизлегә менән укырға (динамик укыу);

- әзәбиәт теорияһының иң ябай төшөнсәләренәң мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға: башкорт халык ижады, башкорт халык ыры, кобайыр; башкорт теленәң идеяһы, пейзажы, һынлы сәнғәт саралары (сағыштырыу, кәүзәләндерәү);

- художестволы һәм укытыу текстарын интерпретациялау (төп һүзәр эзләү, идея-тематик һызатты асыклау, мотивтарзы асыклау, авторзың фекерен аңлау һәм укыусы позицияһын билдәләү);
- геройзарзың кылыктарын тикшерәү, уларзы баһалау;
- хикәйәләрзең сюжет һызаттарын айырып күрһәтергә;
- авторлык позицияһын аңлау;
- тексты телдән өзөмтә итеп килтерергә;
- башкорт халык йырының һызаттарын билдәләргә; башкорт халык йырзарының, уларзы башкарыусыларзың, билдәле курайсыларзың тарихын белергә;
- әзәби әкиәттең үзенсәлектәрен, уның халык әкиәттәренән айырмалы булыуын аңларға;
- шиғырзарза әкиәтте билдәләргә, шиғырзарза әкиәт рифмаһының үзенсәлектәрен күрергә;
- өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактарын, һанлы һәм мәғлүмәти белем бирәү ресурстарын текст, видео, тауыш мәғлүмәтен булдырыу өсөн файзаланырға.

4-се класс

Укыусы түбәндәгеләрзе өйрәнә:

- минутына 80-90 һүззе тасуирлап укырға;
- беренсе укыузан һуң укыузың төп фекерен аңларға;
- башкорт теленең шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжәғәт, шиғыр-диалог, композиция, идея, повесть, һынлы сәнғәт саралары (синоним, антоним, эпитет, метафора) төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға;
- әсәрзең тематикаһын, уның идеяһын айырып күрһәтергә;
- лирик герой төшөнсәһенә эйә булыу, лирик герой менән авторзы айырыу; лирик геройзың уй-фекерзәрен, кәйефен, кисерештәрен аңлау;
- әсәрзә художестволы уйзырманы аңлау;
- әсәр/герой/вакиға тураһында фекеренде текстка таянып дәлилләргә;
- китап укыузың төрлө төрзәрен - танышыу, өйрәнәү, һайланма, эзләүзе

кулланырға;

- коммуникатив бурысты иҗәпкә алып, укылған әсәрзәргә нигезләнеп, телдән хикәйә язырға (төрлө адресаттар өсөн);

- кызыкһындырған әзәбиәттә үзаллы һайларға; өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактары (һүзлектәр, энциклопедиялар, Интернет) менән файзаланырға.

ТЕМАТИК ПЛАНЛАШТЫРЫУ

Программаны тормошка ашырғанда укытыу-методик материалдар (мультимедиа программалары, электрон дәреслектәр һәм әсбаптар, электрон китапханалар, виртуаль лабораториялар, уйын программалары, һанлы белем биреү ресурстары коллекциялары) булған электрон (һанлы) белем биреү ресурстарын файзаланыу мөмкинлектәре иҫәпкә алынырға тейеш.

1-се класс - 17 сәғ.

Бүлек	Программа йөкмәтке	Укыусылар эшмәкәрлеге
«Мин укый беләм!» (1 сәғ.)	Д. Талхина. «Китап» шиғыры. М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». Н. Грахов. «Ни өсөн?». Ш. Бабич. «Эй, китап!» Художестволы әсәр. Жанр. Шиғри әсәр. Уның теманы һәм исеме. Төп фекер. Шиғыр юлдары. Дүртенселәр	Укытыусы башкарыуында әсәрҙе тыңлау. Тексты ижекләп укыу. Үз аллы укыу. Текстың йөкмәткеһен аңлау. Текст аҙағында бирелгән һорауҙар (эштәр) менән танышыу. Һорауҙы эзмә-эзлекле үтәү. Тексты сылбыр буйынса укыу, һайлап укыу. Парлап эшләү. Тексты (дүртле) укыу парта буйынса күршегә. Текст һүзәрән укыуҙың дөрөслөгөн контролдә тоту. Укыуҙы баһаларға маташыу («рәхмәт», «укыуымды тыңлау минең өсөн зур кыуаныс булды», «яҡшы укыным, рәхмәт» һәм башкалар). Төркөмдәрҙә эшләү: шиғырҙың төп фекерен айырыу
«Әкиәт укырға яратам» (4 сәғ.)	«Шалқан» рус халыҡ әкиәте (К. Иванов тәржемәһе). Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә койроҡһоз» әкиәте. «Башак» украин халыҡ әкиәте (А. Йәғәфәрова	Әкиәтте ишетеүгә кабул итеү. «Әкиәт» төшөнсәһе өстөндә эш. Ошо әҙәби жанрҙың үзенсәлектәрән асыу буйынса мини-тикшеренеү.

	тәржемәһе). Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе). Әкиәт әзәби жанр буларак кабул ителә. Уның темаһы (исеме). Халык әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар, көнкүреш, тылсымлы) Әсәр геройзary (ыңғай, кире). Уларзың кылыктарын баһалау. Әкиәттең төп фекере	Укытыу диалогында катнашыу. «Һез нимә тыңланығыз? Хикәйәме? Ни өсөн? Һин кайзан белдең? Хикәйә һәм әкиәт айырыламы? Нимә?». Һүзлек эше. Йырзарзы кабаттан тыңлау йәки әкиәтте үзаллы укыу. Укыу 2-3 тәкдимде кыскырып укыу. Төшөнсәләрге үзләштерәү: «исеме» (тема) әкиәттәр, геройзар (ыңғай, кире) әкиәттәр. Әкиәттең төп өлөштәре: башы (йәшәгәйнеләр...), әкиәттең төп өлөшө, әкиәттең азағы, йәғни әкиәттең һуңғы өлөшө («Мин унда булдым, һыра эстем», «Бына әкиәттәрзең ахыры, ә кем тыңланы - афарин» һ.б.). Әкиәттәргә һайлап алыу һәм анализлау
«Атай - ғаилә башлығы» (3 сәғ.)	Ф. Сынбулатова. «Атай - ғаилә башлығы» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе. Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе). Башкорт халык әкиәте «Кем бай?». Хикәйә әзәби жанр буларак бирелә. Текстың йөкмәткеһе. Хикәйәнең мәғәнәле өлөштәре. Яңы донъя тәржемәһе. Автовокзалдың төп фекере. Әкиәттең исеме. Әсәр йөкмәткеһенең төп фекерен асқан төп һүзәр. Әсәрзең иллюстрациялары. Геройзар, уларзың кылыктары. Әсәрзең тәрбиәүи	«Ғаиләлә кем хужа?» тигән тема буйынса фекер йөрөтөү. Текст йөкмәткеһен һүрәтләү һәм хикәйәнең төп һүзәре буйынса күзаллау. Укытыусы укыуын тыңлау. Тексты үз аллы укыу. Укылған тексты аңлау. Художестволы әсәрзе ишетеүгә кабул итеү. Һораузарға яуаптар. Әкренләп ижекләп укыузан тулы һүзәр менән укыуға күсеү. Тынлык билдәләрен айырып укығанда тексты укыу. Укыған теманы, текстың төп фекерен аңлау һәм текстың төп фекерен айырып күрһәтеү (укытыусы ярзамында). Геройзарзың кылыктары, вакиғалар, вакиғалар, геройзар өсөн социаль әһәмиәтле хәлдәр тураһында укытыу диалогында катнашыу. Геройзарзы хөрмәтләүсе (укытыусы ярзамында). Укылған текстың төп фекерен билдәләү

	әһмиәте. Атай - ғаилә башлығы, туйындырыусы. Ғаилә киммәттәренә хөрмәт тәрбиәләү	
«Әсәйзәр һәм кескәйзәр» (5 сәғ.)	Л. Толстой. «Иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе. Н. Иҫәнбәт. «Иң матур һүз» шиғыры. Татар халык әкиәте «Өс кыз». Ф. Ғәбәйзуллина. «Минең әсәйем кем?» В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе). Е. Пермьяк. «Ете кат үлсә, бер кат киҫ» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе). Әсәр башының мәғәнәһе. Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты. Әсәр геройзари	Кысқырып укыу. Бүлек һәм әсәр атамаһының мәғәнәһен аңлатыу. Тексты тыңлау һәм уның йөкмәткеһен аңлау. Укыған теманы билдәләү, әсәр геройзари һүрәтләү. Текстың йөкмәткеһе буйынса һораузарға яуап биреү, төп фекерҙе сағылдырыу, геройзарҙың кылыктарын баһаларға маташыу. Геройзар һүрәтләмәһе. Әсәрҙең йөкмәткеһе буйынса фекер алышыу. Әсәрҙән өзөк, тәкдим менән үз фекерендә (яуап) нигеҙләү. Текста терәк һүзәрҙе айырып күрһәтәү. Тексты мәғәнәһе өлөштәргә бүлөү. Текстың бер өлөшөн укытыусы етәкс. атайзар. Дөрөс, аңлы рәүештә укый белеү оҫталығын үстөрөү буйынса эшмәкәрлегендә баһалау. Шиғырҙы яттан һөйләү - үзендән һайлауың буйынса
«Күңел һәм кылыктар матурлығы иленә сәйәхәт» (3 сәғ.)	Н. Игеҙйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһеҙ өйрәк бәпкәһе» әкиәте. Б. Байым. «Аҡ тағмалы кыз» хикәйәһе. Тыуған яҡ тәбиғәтенә матурлығын, тирә-яҡ мөхит күренештәрен тасуирлауы, шулай ук кешелек мөнәсәбәттәренә, кылыктарының матурлығын һүрәтләүсә хикәйәләр. Кешенә тышкы һәм эске матурлығы. Акылы, кылығы һәм тышкы матур төрө - кешенә эске һәм тышкы матурлығы индикаторзари.	Укыу, аңлы рәүештә йүгерек укыу. Әсәр йөкмәткеһе менән кызыкһыныу. Китап укыуға кызыкһыныуы үстөрөү. Әсәр сюжетының тәржемәһе, геройзарҙың кылыктары һүрәтләнә. Әсәрҙә һүрәттәрҙе карау, анализлау, сюжеттың тейешле текст фрагменты менән нисбәте. Рәсем буйынса хикәйәләү өсөн текстың терәк һүзәрә айырып күрһәтәү (укытыусы һораузари ярзамында). Әсәрҙең нимәгә өйрәткәнә тураһында үз фекерендә белдерәү, әсәр геройына карата үз мөнәсәбәтендә белдерәү, авторҙың геройға мөнәсәбәтен билдәләү (укытыусы ярзамында)

	Тема һәм тексттың төп фекере. Әсәрзең авторы һәм геройы. Авторзың геройға мөнәсәбәте. Укыусының геройға мөнәсәбәте	
Резерв - 1 сәғ.		

2-се класс - 34 сәғ.

Бүлек	Программа йөкмәткә	Укыусылар эшмәкәрлеге
«Укы, уйлан, уйлан!» (2 сәғ.)	Ф. Туғызбаева. «Мин - укыусы» шиғыры. М. Ғәли. «Укы, эшлә, акыллы йый». З. Күскилдина «Канатһыз турғай» Әсәр. Шиғри әсәрзең исеме. Шиғри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәре. Әкиәт, уның сюжет һызаттары. Әкиәт уйы. Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы	Тексты тыңлау: укытыусы йәки әзерлекле укыусы укыған шиғырзы ишәтергә кабул итеү. Әсәрзең йөкмәткеһен аңлау, һораузарға яуап биреү. Укыу: әсәрзең өзөктә кыскырып укыу (тасманы аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль укыу темпына ярашлы укыу тизлегә). Шиғырзарзан өзөктәрзе тасуири укыу (төркөмдә эшләү). Эстән укыу: әсәрзең өзөктәр укыу, йөкмәтке буйынса һораузарға яуап биреү. Яттан укыу. Текска һәм өстәмә мәғлүмәт сығанактарына таянып бирелгән таныш булмаған һүзәрзең һәм һүзбәйләнештәрзең мәғәнәһен аңлау. Һынлы сәнғәт әсәренең төп идеяларын билдәләү, сағыштырыу
«Халык ижады ынйылары» (2 сәғ.)	бишек йырзары. Б. Искужин. «Әшкәк-бәшкәк» халык уйыны. «Ак тирәк, күк тирәк» халык уйыны. Бармак уйындары.	Фольклор төркөмдәре башкарыуында бишек йырзарын һәм такмактары тыңлау. Тыңланған йырзарзың (такмактар, бишек йырзары) төрөн билдәләү

	Каса япраксалары. Фольклордың бәләкәй жанрлары: бишек ырылары, такмактар, халық уйындары. Бәләкәй фольклор жанрындағы әңгірәң уйы. Әңгірәң сюжет йөкмәткеһе. Халық ижадының тәғәйенләнеш һәм уның тәрбиәһе әһәмиәте	Төрлө мәғлүмәт сығанактары менән эшләү: һүзлектәр, дидактик материал, «Такмак нимә ул? Ниндәй такмактарҙы беләһегеҙ?». Такмактардың һәм бишек ырыларының художество үзенсәлектәрен асыҡлау. Үз аллы укыу. Укыу. Төркөмдәрҙә эшләү: бирелгән рифмалар буйынса такмактар ижад итеү. Такмактардың нимәгә өйрәтеүҙә тураһында фекерҙәрән әйттеләр. Башҡорт халқының фольклор әңгірәң (тема, төп фекер, геройҙар) төп мәғәнәһен һәм тәғәйенләнешен аңлау. Хәрәкәтле уйындарҙа һәм бармаклы уйындарҙа катнашыу. Уйын кағиҙәләрен үтәү. Хәрәкәтле уйындар ваҡытындағы хәлдә баһалау һәм тейешле положение кабул итеү
«Әкиәт укырға яратам!» (5 сәғ.)	Башҡорт халық әкиәте «Төлкө менән әтәс». Дағстандың «Батыр малай» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). М. Пришвин. «Аҡ муйынсаҡ» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһе). С. Михалков. «Һөҙөшөм килә» хикәйәһе (Ш. Биккол тәржемәһе). «Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халық әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Темаһы һәм әкиәт геройҙары. Текстың мәғәнәһе өлөштәре. Һәр бүлектә башы, төп өлөшө, аҙағы, үзенсәлектәре.	Әкиәттәрҙең йөкмәткеһе буйынса картиналар өстөндә эш. Һүрәттәр буйынса әкиәттең йөкмәткеһен һәм геройҙарын күзаллау. Әкиәттәрҙә яҙырыуҙа тыңлау. Әкиәттә ишетеүгә кабул итеү. Үз аллы укыу. Бында кысҡырып, ролдәр буйынса укыу. Һорауҙарҙы тыңлау һәм бирелгән һорауҙың мәғәнәһен аңлау,

	Мәгәнәүи өлөштәрзең микротемалары. Вакиға урыны, вакыты, тирә-як мөхит	бирелгән һораузарға яуаптарзы дөрөс тултырыу. Әзәбиәттең иң ябай төшөнсәләренең мәгәнәһен һәм мәгәнәһен аңлау: хикәйә, әкиәт. Әсәрзең ыңғай һәм кире геройзарын таныу һәм уларзың кылыктары характеристикаһы. Төркөмдәрзә эшләү: картиналар планын төзөү, нисбәт Геройзарзы әкиәттәргә. Әкиәтте сәхнәләштерәүзә катнашыу. Әкиәт, уның геройзары тураһында үз фекереңде әйтеү
«Яраткан шиғырзарым» (5 сәғ.)	Ф. Туғызбаева. «Әсәйем кулдары» шиғыры. А. Игебаев, «Өйрәнгән ул әзергә» һәм «Тыуған як» шиғырзарын урыс теленә тәржемә иткән. Д. Талхина. «Йәй» шиғыры. Ф. Туғызбаева. «Балыксы Айтуған бабай» хикәйәһе. «Бесәйзең өйө яна» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Һайысқан бутка бишәргән» емеше. Шигри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәрен кабатлау. Геройзың портретын, кылыктарын, авторзың геройға мөнәсәбәтен һәм укыусының геройға	Мәкәлдәрзең мәгәнәһе өстөндә эш. Әсәрзәрзең темаһын мәкәлдәр аша күзаллау. Шиғырзар тыңлау һәм текстарзы кабул итеү. Шиғыр (әкиәттәр, хикәйә) жанр үзенсәлектәрен билдәләү. Укыу. Эстән укыу. Укытыу диалогында катнашыу. Тексты үз аллы укыу. Әкиәттең мәгәнә өлөштәрен билдәләү (башланғыс, төп өлөшө, азағы). Укытыусы етәкс. милли-үзенсәлекле сағыштырыузарзы, кәүзәләндерәүзәрзе айырып күрһәтеү. Сылбыр буйынса берәр һөйләм менән укыу. Укыған тексты аңлау

	мөнәсәбәтен сағылдырған һүзәр, һүзбәйләнештәр	Бизәләше буйынса һораузарға яуаптар, геройзарзың кылыктарын анализлау. Текстның төп фекерен асыклау. Әсәй алдында бурыс, хәстәрлек тойғонон тәрбиәләү
Проект эше (1 сәғ.)	«Башкорт халык ижады ынйылары»	Берлектәге эшмәкәрлектен максаттарын һәм бурыстарын билдәләү. Һөзөмтәләр алыу өсөн укыу бурыстарын хәл итеү буйынса эштәрзе планлаштырыу (укытыусы етәкселегендә). Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күрһәтелгән алгоритмға ярашлы эзләү. Бәләкәй төркөмдәрзә эшләү, командала эшләү. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерзе аңлай белеү. Үз укыу ғәмәлдәрен контролдә тотуу һәм үзәнде контролдә тотуу
«Тәбиғәт - беззәң матурлығыбыз һәм байлығыбыз» (2 сәғ.)	А. Йәғәфәрова. «Сәнскеле күлдәк» әкиәте. Н. Игезйәнова. «Тирәк» хикәйәһе. Төп һүзәр буйынса геройзарзы асыклау. Әзәби әкиәттәр. Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү	Әкиәттәге тикшерәү: «Япрактың сәнскеле булыуы мөмкинме?», «Кемдә?». Әкиәт геройзарын асыклау. Укытыусы укыуын тыңлау. Укыу диалогы: ни өсөн әкиәт (хикәйә)? Укыу эстән. Был максатка өлгәшер өсөн, һез нимә эшләй алаһығыз? Текстың төп фекерен асыклау. Әкиәттәң мәғәнә өлөштәрән таныу. Ижади эште парлап башкарыу: дуҫ өсөн әкиәт буйынса һораузар төзөү, яуаптар. Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү
«Матур эш итеүсә матур» (6 сәғ.)	Ф. Исәнғолов. «Флүрәнәң ғәйебе нимәлә?». С. Якупов. «Кем мактансык?» А. Йәғәфәрова. «Дуҫлык менән шаярмайзар» хикәйәһе.	Укытыусы укыуын тыңлау. Әсәрзәре (Ф.Исәнғолов, А. Толстой, Ж.Кейекбаев) авторзарына кызыкһыныу белдерәү. Интернет селтәрәндә укытыусының һораузары буйынса әсәр

	Ф. Исәнғолов. «Һыззар менән уйнараға яраймы?» Улар безгә «кыззар менән уйнараға мөмкинме?» тигән һораузар өстөндә фекер йөрөтөргә тәкдим итте. А. Толстой. «Кандала». Ф. Исәнғолов. «Ғәбиттең сере нимәлә?». Ж.Кейекбаев. «Оморзак бабай» хикәйәһе. Текстың сюжетлы төзөлөшө. Сюжеттың үсеш (ғәмәлдәрҙең башланыуы, төп әһәмәтле эштәрҙе башкарыу, вакиғаларҙың тамамланыуы; вакиғаларҙың ваҡыты һәм урыны). Төп һүҙҙәр төп эстәлеген сағылдыра. Тексты кайтанан һөйләү планы. Һөйләшеү кысҡартылған. Ролдәр буйынса укыу өсөн фрагмент. Ролдәр буйынса укыу өсөн тасуирлау саралары (темп, интонация). Әсәрҙең тәрбиәүи һәм үстөрөүсә әһәмәте	авторҙары хаҡында мәғлүмәт эҙләү. Үз - үҙендән укыу, абзацтар буйынса тасуирлау укыу. Укылған әҙәби әсәрҙәргә анализ: теманы, төп фекерҙе, эш- хәрәкәттәрҙең эзмә-эзлеләген, художестволы тасуирлау сараларын билдәләү. Әсәрҙәр буйынса тиҫтерҙәре менән бәхәстәрҙә катнашыу, үз карашын белдерәү. Әсәрҙәрҙе планға ярашлы тәржемә итеү. Әсәрҙәрҙең кыскаса хикәйәһе. Коллектив эш: авторлыҡ позицияһын аңлатыу. Парлы эш: геройҙарҙы сағыштырыу, уларҙың кылыктарын анализлау. Укылғандарҙы әхлаҡи яктан тәрбиәләү, геройҙарҙың кылыктарын әхлаҡи нормалар менән сағыштырыу. Сәләмәт йәшәү рәүешенәң ғайҙаһын аңлау. Геройҙарҙың кайғыһын уртаҡлашыу, уларҙың тойғандарын тойоу, әсәр геройҙарына ярзам итеү
«Тыуған йортон, ерем - күнел яҡтыһы» (4 сәғ.)	Ғ.Ғәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры. Р. Янбулатова. «Баш кала шундай матур» шиғырын. З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе. А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыҙ» хикәйәһе. В. Исхаков. «Үгәй инә үләнә», «Бәпембә» шиғырҙары. Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры (тәржемәһе билдәһе). Сюжеттың айырмалығы һәм оҡшаһлығы, әсәрҙәрҙең тематикаһы.	Укытыусы башкарыуында әсәрҙәр тыңлау. Әсәрҙәрҙе ишетеүгә кабул итеү. Әсәрҙәр теманы билдәләү. Башкортостан Республикаһының баш калаһы тураһында презентация, слайдтарҙы анализлау. Эстән укыу. Шиғырҙарҙы кысқырып укыу. Телдән тасуирлау сараһын билдәләү: тасуирлау. Әсәрҙең йөкмөткөһөн анализлау. Яуапты тест тәкдими менән нигеҙләү. Текста йәки шәхси тәҗрибәгә таянып, үз фекерендә белдерәү. Укытыусы тәкдим иткән художестволы-лингвистик мини-

	Әсәрзең икенсе дәрежеләге персонаждары. Геройзың портреты. Геройзарзың карарзары кабул ителде. Авторзың, укыусының һәм укытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Әсәрзең тасуирлау теле: тасуирлама. Милли үзенсәлекле һүрәтләүзәр	тикшеренеү планы буйынса узғарыу
«Байлык, муллык, именлек - ныкышмалы хезмәт емеше» (4 сәғ.)	Н. Игезйәнова. «Янғын» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Рәхмәттәр биргән рәхәт» шиғыры. Г. Якупова. «Ярғанат» хикәйәһе. Г. Ситдикова. «Сер» хикәйәһе. Әсәрзең мәғәнәүи өлөштәренең сәбәп-тикшерәү бәйләнеше. Һәр мәғәнә өлөшөнөң терәк, төп һүззәрә һәм һүрәттәрә. Һәр мәғәнә өлөшөнөң темаһы. Текстың кыскаса йөкмәтке планы. Текстың кыскаса йөкмәткеһе. Языусылар кешенең тормошонда (уңышында) хезмәттең әһәмиәте тураһында	Укытыусы башкарыуында әсәрзәр тыңлау. Мәкәлдәрзең әсәр йөкмәткеһенә нисбәте. Үз аллы укыу. Бер һөйләмдән кыскарып укыу. Әсәр геройзарын автор һүззәрә менән танып белеү, ыңғай һәм кире геройзарзы асыклау. Әсәр буйынса диалог ойоштороу өсөн телмәр шарттарын тыузырыу, әңгәмәсене тыңлай һәм диалог алып бара белеү оҫталығын үстәрәү, үз фекерендә дәлилләү. Кешеләр тормошонда хезмәттең әһәмиәтен билдәләү. Коллектив эш: әсәрзең планын төзөү. Эш һөйөүсәнлек тәрбиәләү
Проект эше (1 сәғ.)	«Башкорт языусылары тыуған як тураһында»	Берлектәге эшмәкәрлектәң максаттарын һәм бурыстарын билдәләү. Һөзөмтәләр алыу өсөн укыу бурыстарын хәл итеү буйынса эштәрзе планлаштырыу (укытыусы етәкселегендә). Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күренеп торған алгоритмға ярашлы булыу. Бәләкәй төркөмдәрзә эшләү, командала эшләү. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерзе аңлай белеү. Үз укыу ғәмәлдәрен контролдә тотоу һәм үзендә контролдә тотоу

Резерв - 2 сәғ.

3-сө класс - 34 сәғәт.

Бүлек	Программа йөкмәткеһе	Уҡыусылар эшмәкәрлеге
«Белем көнө» (1 сәғ.)	С. Әлибаев. «Без өсөнсөгә күстек» шиғыры. М. Кәрим. «Уҡытыусыға» шиғыры. Шиғри әсәрҙең (ритм, рифма, рифм төрҙәре) үзенсәлектәрен кабатлау. Шиғырҙар тематикаһы. Төп фекер (кабатлау)	Уҡытыусыны тыңлау һәм кабул итеү. Уҡылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. «Безҙең класс» темаһына диалог алып барыу. Каникулдар тураһындағы ҡыска хикәйәләү монологик фекерҙәр формаһындағы тәҫсәраттарҙы яҡтыртыу. Үз фекерен дәрәс һәм нигеҙле белдереү. Туған телдә диалог алып бара белеү. Шиғырҙарҙа художестволы тасуирлау сараларын билдәләү. Уҡыу эстән. Шиғырҙы тасуири уҡыу. Уҡытыусы хезмәтенә ихтирам тойғоһо тәрбиәләү. Текстарҙа бирелгән мәғлүмәттә кабул итеүгә һәм аңлауға ылыҡтырыу
«Көзгө ҡояшы йөзә зәңгәр күктә» (5 сәғ.)	М. Кәрим. «Көз» шиғыры. Р. Бикбаев. «Көз» шиғыры. А. Игебаев. «Сентябрь» шиғыры. Ж.Кейекбаев. «Һунарсы мажаралары» хикәйәһе. Д. Талхина. «Дуҫтар көз ҡаршылай» хикәйәһе. Кинйәбулатова. «Көз еткәс» шиғыры. А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын. М. Ғәлиев. «Коштарҙың йыйылышы» әкиәте. Әсәр сюжетының уйы. Хикәйәләрҙең сюжет һыҙаттары. Авторлыҡ позицияһы. Гәзит уҡыусының	Уҡылған әсәрҙең төп фекерен аңлау, әсәр темаһын билдәләү. Презентацияны ҡарау һәм уның нигеҙендә диалог төҙөү, диалогта цитаталар кулланыу. Телдәге художестволы тасуирлау саралары тексында билдәләү: сағыштырыу, сағылдырыу. Окшаш йәки окшаш хәлдәрҙә процестарҙың, вакиғаларҙың үсешеү ихтималлығын һәм уларҙың эземтәләрен күзаллау. Тема буйынса өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактарын, һанлы белем биреү ресурстарын файзаланыу. Әсәрҙе тасуири уҡыу. Әсәрҙән өзөктәр уҡыу. Тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.

	карашы. Һүрәтләү саралары: сағыштырыу, кәүзәләндерәү. Цитата	Кеше тәбиғәттең бер өлөшө булыуын аңлау
«Башкарған эштәр һүзәргә карағанда күберәк һөйләй» (4 сәғ.)	Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә сокор казнаң, үзендең төшөрһөң» хикәйәләре. К. Даян. «Өзөлгән сәскәләр» хикәйәһе. Р. Солтангәрәев. «Кем алданды?». Н. Игезйәнова. «Актырнак» хикәйәһе. Әсәрҙең идея-тематик йөкмәткеһе. Авторлыҡ позицияһы (кабатлау). Геройҙарҙың кылыҡтарын анализлау. күсереп ултыртыу мотлак. Балала киммәтле ориентирҙар формалаштырыу	Әсәр язмаларын тыңлау. Төп фекерҙе аңлау. Әсәрҙәрҙе үз аллы укыу. Әсәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен билдәләү. Әсәрҙәрҙе тасуири укыу. Художестволы текстар интерпретацияһы һәм анализының ябай алымдарына эйә булыу. Геройҙарҙың кылығын әхлаки баһалау һәм уны нигеزلәү. Геройға ауыз-тел характеристикаһын биреү, геройҙарҙың кылыҡтарын аныҡ баһалау. Геройҙарҙың кайғы уртаклашыуы, хис-тойғолар белдерәүе. Өңгәмәсегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә. Йәшәү өсөн киммәтле ориентирҙар булдырыу. Әхлаки киммәттәргә ылыҡтырыу
«Рус яҙыусыларының әсәрҙәре» (6 сәғ.)	М. Пришвин. «Балалар һәм өйрәктәр» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Н. Некрасов. «Мазай бабай менән куяндар» хикәйәһе (Ғ. Әмри тәржемәһе). А. Пушкин. «Салтан батша хақында әкиәт» (Ю. Гәрәй тәржемәһе). В. Маяковский. «Кем булырға?» (тәржемәсә билдәһез). «Балалар һәм өйрәктәр», «Мазай бабай менән куяндар» әсәрҙәренән дөйөм тематикаһы. Шиғыр-монолог. Геройҙың һөнәрҙәр тураһында шиғыр фекерҙәре. Әзәби әкиәт. Шиғырҙарҙағы әкиәт. Шиғырҙарҙа әкиәттәр рифмаһының үзенсәлектәре	Әсәрҙе үз аллы укыу. Вакиғалар үсешен күзәтеү, әсәрҙе мәғәнәүи өлөштәргә бүлөү, план төзөү. Текста художестволы-һүрәтләү сараларын билдәләү һәм уларҙы телгә әйләндерәү. Әкиәт геройҙарын билдәләү. Әкиәттәргә, геройҙарҙың кылған эштәренә анализ яһағанда сәбәпсе-тикшереү элементһен урынлаштырыу. Әсәрҙәрҙе тасуири, йүгерек укыу. Әсәр йөкмәткеһен план буйынса тәржемә итеү. Текстар менән эшлөгәндә ебәрелгән хаталарҙы табыу һәм төҙөтөү. Укығандарҙы әхлаки яктан ориентирлау, геройҙарҙың кылыҡтары менән әхлаки нормалар нисбәте. Тәбиғәткә, бөтә йәнлектәргә һаҡсыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. Уға зыян килтергән ғәмәлдәрҙе

		кабул итмәү, кайғы уртаклашыу, хөрмәт һәм игелек сағылдырыу. Өзәби әкиәттең үзенсәлектәрен айырыу. Шиғырзарзағы әкиәт менән танышыу
Проект эше (1 сәғ.)	«Бөтә һөнәрзәр зә мөһим»	Укытыусы тәкдим иткән билдәле бер алгоритм (план) буйынса проект эштәрен башкарыу. Бәләкәй төркөмдәрзә, командала эшләү. Мәғлүмәт алыу сығанактарын билдәләү. Ижади һәм эзләү-тикшеренеү характерындағы проблемаларзы хәл итеү алымдарын табыу һәм үзләштереү. Проект эшенең темаһына ярашлы текст, видео, тауыш мәғлүмәтен булдырыу һәм анализлау. Тирә - яктағыларға ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтеү. Хезмәткә һәм уның һөзөмтәһенә мотивацияны үстәреү. Класс алдында сығыш яһау. Үз өлөшөндө дөйөм һөзөмтәгә баһалау
«Тәңкә-тәңкә карзар яуа...» (4 сәғ.)	Н. Нәжми. «Кыш». Ш. Бабич. «Кышкы юлда». М. Садикова «Һунарға барғанда» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шиғыры. Ш. Биккол. «Урман ситендә» хикәйәһе. Г. Шафикова. «Ни өсөн кыш кырыс холокло?». Һынлы-һүрәтләү тел сараларының кабатланыуы: сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу. Пейзаж. Авторзың һүзәрәһе таянып, геройзарға анализ яһау	Өсәрзә вакиғалар үсәһе ихтималлығын күзаллау. Укылған әсәр, уй, уның төп фекере темаһын аңлау. Өзәбиәт теорияһының туған телдең һынлы һәм тасуирлау сараларын (сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу) һәм элементар төшөнсәләрен (пейзаж, ритм, рифма) билдәләү. Эстән укыу. Өсәрзә тасуири укыу. Һайланма укыу. Өсәрзән өзөктәр укыу. Өсәрзең ыңғай һәм кире геройзарын билдәләү, геройзарзың кылыктарын анык баһалау, уларзың портретына характеристика биреү, авторзың һүзәрәһе файзаланып геройзарзың характеристикаһы. Өсәр йөкмәткәһен тәржемә итеү.

		«Башкортостанда кыш» темаһына диалог, хайуандарзың, коштарзың тәбиғәтен һәм кышкы тормошон, балаларзың кышкы уйындарын, кышкы байрамдарзы тасуирлау. Өңгәмәсенәң яуабын баһалау. Эстетик киммәттәргә ылыҡтырыу. Тәбиғәتكә һаксыл караш тәрбиәләү. Интернет селтәрәндә башкорт халкының боронғо кәсебе - һунар тураһында мәғлүмәт эзләү
«Өйөм, илем, халкым - минең киләсәгем» (6 сәғ.)	Н. Нәжми. «Родина» шиғыры. Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе. Ғ. Хөсәйенов. «Тыуған ил кайҙан башлана?». «Ай, Уралым, Уралым!» кобайыры. Ғ. Хөсәйенов. «Башкортостан» хикәйәһе. К. Даян. «Тыуған ерем минең» шиғыры. Р. Ниғмәти. «Ватан...». Ү.Сирбаев. «Самат олатай кайындары», «Ололар һүзе - аҡылдың үзе» хикәйәләре. Башкорт халыҡ йыры «Урал». Р. Бикбаев. «Өфө - баш кала» шиғыры. Б. Рафиков. «Курай» хикәйәһе. Башкорт халыҡ ижады. Кобайыр. Башкорт халыҡ йыры. Башкорт халыҡ йырҙарының тарихы, уларҙы башкарыусылар, билдәле курайсылар	Класташ башкарыуында әсәрҙе тыңлау. Уҡылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Тел сәүдәһиәһе тексында сәуәһиәһе тасуирлау билдәләмәһе (кәүәләндәрәү, сағыштырыу). Үз аллы уҡыу. Билдәләнгән максатка ярашлы, һайлап уҡыу. Төшөнсәләргә билдәләү: башкорт халыҡ ижады, кобайыр. Текстарҙы классификациялау өсөн билдәләргә билдәләү, һайлауыңды һигезләү. Текстар менән эшләгәндә хаталарҙы табыу һәм төҙәтәү. Республикабыҙың тарихын, Башкортостан Республикаһының күренекле курайсыларын беләү. Башкорт халыҡ йырҙарын тыңлау. Үзенең этник һәм милли сығышын аңлау, күп миллиәтләр Рәсәй йәмғиәте киммәттәрән формалаштырыу. Үз Тыуған илең өсөн ғорурлыҡ тойғоһо, башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтерәүгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын кабул итмәү тәрбиәләү. Өлкәндәргә карата ихтирам тәрбиәләү. Башкорт халкының тарихына, билдәле шәхестәргә, башкорт халкының тарихына ғорурлыҡ, һөрмәт, кызыкһыныу тәрбиәләү.
«Донъя халыктары»		Башкорт балалар әҙәбиәтенең зур булмаған сәуәһиәһе

әзәбиәте» (5 сәғ.)	Э. Хемингуэй. «Карт менән диңгез» повесы (өзөк). (Г. Ғиззәтуллина тәржемәһе). О. Уайльд. «Йондоз-малай» әкиәте (Г. Ситдикова тәржемәһе). Гримм кәрзәштәр. «Бремен музыканттары» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Сыскан балаһы Пик-Пик» һинд әкиәте (З. Буракаева тәржемәһе). Донъя халыктары әкиәттәренәң үзенсәлектәре (башкорт халык әкиәттәре менән сағыштырғанда). «Сыскан балаһы Пик-Пик» - бер кемдәң ярзамһыз тормоштоң ақылына өйрәнгән кыйыу һәм аңлы тураһында яҡшы тарих. «Бремен музыканттары» - данлы Бремен калаһына юлланырға карар иткән һәм урам музыканттары булып киткән йорт хайуандары тураһында әкиәт. «Йондоз малай» һәр кемгә изгелек менән карарға өйрәтә. Повесть. Оло йәштәгеләр һәм диңгез тураһындағы повестың мәғәнәһе	әсәрҙәре жанрҙары - хикәйә, повесть. Төрлө жанрҙағы әсәрҙәрҙең сюжетын күҙәтеү. Үз аллы укыу. Ролдәр укылыу. Телдә художестволы тасуирлау сараларын, әкиәттәрҙең жанр үзенсәлектәрен билдәләү. Әкиәттәр төрөн билдәләү. Әкиәттәрҙең йөкмәткеһе буйынса һүрәттәрҙе һайлау. Әкиәттәр буйынса йәнһүрәттәр карау һәм анализлау. Сәнғәттең төрлө төрҙәренә, үҙендә һәм башка халыктарҙың йолаларына һәм ижадына ихтирамлы мөнәсәбәттә һәм художество мәҙәниәтенә кызыкһыныуҙы ылыҡтырыу. Кеше тормошонда хезмәттең киммәтен аңлау, төрлө һөнәрҙәргә кызыкһыныу. Улар кыйыулыҡ, тәүәккәллек, ныкышмалылыҡ, зирәклек, берҙәмлек төшөнсәләрен тикшерә. Башкаларға карата ихтирам, туғандарға һөйөү тойғоһо тәрбиәләү. Максатка ынтылышлылыҡ сифатын тәрбиәләү
Проект эше (1 сәғ.)	«Һүрәттәрҙә хайуандар тураһында әкиәт геройҙары»	Берлектәге эшмәкәрлек максаттарын һәм бурыстарын кабул итеү, уға ирешеү буйынса эш планын (ролдә бүлеү, процесты һәм уртаҡ эшмәкәрлек һөҙөмтәһен тикшерәү) коллектив билдәләү. Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күренеп торған алгоритмға ярашлы булыу. Бәләкәй төркөмдәрҙә эшләү, командала эшләү. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Бәләкәй эшсә төркөмдә катнашыусыларға етәкселек итергә,

		йөкләмәләрҙе үтәргә, уларға буйһонорға әзерлек күрһәтәү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерҙе аңлай белеү. Текстарҙа бирелгән мәғлүмәттә аңлауға ылыҡтырыу, эстетик зауыҡ формалаштырыу. Үз - ара хөрмәт тәрбиәләү
Резерв - 1 сәғ.		

4-се класс - 34 сәғәт.

Бүлек	Программа йөкмәтәһе	Укыусылар эшмәкәрлеге
«Мәктәбем минең тыуған йортом» (2 сәғ.)	Ф. Рәхимғолова. «Беләм байрамы» шиғыры. С. Әлибаев. «Кояшлы китап». Ф. Ғөбәйзуллина. «Мәктәбемә» шиғыры. З. Бишева. «Кояш нимә ти?» Шиғыр-монолог, мөрәжғәт, шиғыр-диалог. Әсәр тематикаһы, идея. Шигри әсәрҙең уйы. Лирик герой. Лирик геройҙың кәйефе, кисерештәре һәм уйзары. Укыу эшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе	Класташ башкарыуында йәки үз аллы укыуҙа әсәрҙе тыңлау. Билдәләнгән бурыска ярашлы, һайлап укыу әсәрҙең тематикаһын һәм идеяһын билдәләргә тейеш. Әсәрҙең интерпретацияһы. Геройҙарҙың кылыктарын тикшереп һәм баһалау. Лирик геройҙың төп фекерен, кәйефен һәм кисерештәрен билдәләү. Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжғәт, шиғыр-диалог билдәләрен, шиғыр төзөү үзенсәлектәрен билдәләү. Әсәрҙең тасуирлау сараларын (синоним, антоним, эпитет, сағыштырыу, кәүзәләндереп, метафора) өйрәнеү өстөндә эш. Шәхесте үстөрөүҙә китаптың роле һәм тәғлимәттең шәхси мәғәнәһен аңлау. Укыу эшмәкәрлегенә мотивация. Укытыусыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәт тойғоһо тәрбиәләү

«Дустарыңдың кәзерен бел!» (5 сәғ.)	М. Ғафури. «Кыр қазы» хикәйәһе. Д. Бүләков. «Яңы дуҫ». Г. Юнысова. «Әсәйем һүзәрә». Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуҫлыҡ». Р. Байбулатовтың «Күгәрсендәр утрауы». Ю. Ильясова. «Сәтләүек-кыҙ» әкиәте. Башҡорт языусыһы М. Ғафури. Уның ижад юлы (кыскаса мәғлүмәт). Дуҫлыҡ хақында хикәйәләр. Хикәйәләге вакиғаларҙың ваҡыты һәм урыны. Исеме, мәғәнәһи өлөштәре, әсәрҙең идеяһы (кабатланыу). Авторҙың, уҡыусының, уҡытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Вакиғаларҙы, геройҙарҙың кылыҡтарын тикшереп һәм баһалау. Геройҙың портреты төшөрөлгән. Әсәрҙең тәрбиәһи әһәмиәте	Тексты сағыу итеп йүгерек уҡыу. Мәғлүмәттә, геройҙарҙың кылыҡтарын, текста бирелгән вакиғаларҙы эмоциональ кабул итеү һәм аңлау. Әзләү буйынса һайланма уҡыу күнекмәләренә эйә булыу. Уҡыған кешенең ниәтен билдәләү. күсереп ултыртыу мотлак. Уларҙың кылыҡтарын баһалау. Текстың йөкмәткеһе буйынса һорауҙарҙы дөрөҫ билдәләү һәм уларҙы әңгәмәһегә бирә белеү. Уның яуабын тыңлау һәм баһалау. Әсәрҙең ролдәре буйынса тасуирлы уҡыу, уларҙы сәхнәләштереп. Башҡорт телендә диалог алып бара, әңгәмәһенә тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерҙе аңлай, уның менән килешкән осрақта, әсәр йөкмәткеһенән факттар менән нигеҙләп, үз фекерендә тыныс яҡлай белеү. Әсәр геройҙарына, дуҫтарына, класташтарына карата кайғы уртаклашыу, изгелекле ярҙам күрһәтеү. Башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтереп йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын кабул итмәү
«Кешене хезмәт бизәй» (4 сәғ.)	Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе. Р. Ғабдрахмановтың «Капитан» әсәре. М. Әхмәтшиндың «Кәрәҙле бал» спектакле. Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе. Әсәр авторы. Уның әсәренәң үзенсәлектәре. Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройҙар (шәхестәр), уларҙың кылыҡтары (кабатланыу). Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар, антонимдар, эпитеттар, метафоралар; уларҙың	Йүгерек һәм сағыу уҡыу. Уҡылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Геройҙың кылыҡтарын (кылған ғәмәлдәрен) күзәтеү, уның кылыҡтарын башкаларҙың эштәре менән сағыштырыу. Үҙендә тормош тәҗрибәһе таянып һәм өйрәнелгән факттар нигеҙендә һығымта (һығымта) яһарға мөмкин. Телдән нәфис тасуирлау саралары тексында билдәләү һәм уларҙы телмәрҙә кулланыу. Әсәрҙең логик-мәғәнәһи өлөштәрен, темаһын һәм сюжетын, геройҙарҙы һәм уларҙың кылыҡтарын билдәләү.

	әһәмиәтен аңлау. Кеше тормошонда хезмәттең әһәмиәте	План төзөү һәм йөкмәткеһен үзгәртеү. Һеҙҙә тирә-яктағы ысынбарлыҡтың матди һәм рухи киммәттәренә һаҡсыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. Өлкәндәрҙең, шул иҫәптән укытыусыларҙың укыу эшмәкәрлегенә һәм хезмәткә һөҙөмтәләрен аныҡ баһалау. Хезмәттең кешелектең бөтә матди һәм рухи байлыҡтарының нигеҙе булыуын аңлау. Укыған әсәрҙәр нигеҙендә коммуникатив бурысты иҫәпкә алып (төрлө адресаттар өсөн) телдән һөйләү язмаһын калдырыу
«Ышаныслы, көслө һәм уңышлы кеше булып калыуы еңелме?» (5 сәғ.)	Н. Ғәйетбаев. «Аҡбулат батыр» әкиәте. М. Әхмәтшин. «Бер урам малайҙары» хикәйәһе. И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры. С. Латипов. «Елэк ерҙә бишә» хикәйәһе. Л. Яҡшыбаеваның «Аҡтырнак». Художество жанрҙары үзенсәлектәре (хикәйә, әкиәт). Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы. Телдә тасуирлау сараларының үзенсәлегенә, сюжеттар төзөү һ.б. Геройҙарҙың темалары, идеялары, кылыҡтары окшаш. Авторҙар һөйләүҙәрендә, халыҡ, автор әкиәттәрендә изгелек һәм яуызлыҡ темалары. Геройҙарҙың кылыҡтары әхлаҡ күзлегенән сығып башкарыла. Языусыларҙың кешенең шәхси сифаттарын үстөрөү тураһында әсәрҙәре	Укылған әсәр темаларын, уның төп фекерен аңлау. Әҙәби мини-тикшеренеү процесында катнашыу, бурыс куйыу һәм уны хәл итеү. Әҙәби тикшеренеү эшмәкәрлегенә максаттарын һәм бурыстарын кабул итеү һәм һаҡлау, уны тормошҡа ашырыу сараларын эзләү һәм яңы алымдарын кулланыу һәләтенә эйә булыу. Һайлап һәм эзләп укыу. Ҡыҫҡытма яһау. Телгә ҡарата тәҫирлелек сараларын кабул итеү һәм уларҙы телдә урынлы кулланыу. Әхлаҡ күзлегенән геройҙарҙың кылыҡтары, геройҙың кылыҡтары тураһында үз фекерен дәлилләү. Ваҡиғалар үсәһен күҙәтеү һәм әсәрҙең мәғәнәһи өлөштәрен билдәләү, уларҙың нигеҙен, планын төзөү һәм текст йөкмәткеһен һөйләү. Әсәрҙең ыңғай геройҙары миҫалында хәүефһеҙ сәләмәт йәшәү рәүешенә кулайлама төзөү. Ижади хезмәткә, уның һөҙөмтәһенә, халыҡ байлығының матди һәм рухи киммәттәренә һаҡсыл мөнәсәбәткә дәртләндрерүҙе үстөрөү
«Тыуған ерем минең!»	А. Игебаев. «Кәҙерле тыуған ерем!» шиғыры. «Урал» поэмаһы (өзөк).	Әсәрҙе үз аллы укыу һәм уның йөкмәткеһен аңлау. Художество жанрҙары темаларын аңлау, идея тәрәнлегенә.

(4 сәғ.)	Я. Хамматов. «Салауат» романынан өзөк. Ф. Исәнғолов. «Басузағы күл» хикәйәһе. А. Игебаев. «Урал кояшы», «Тыуған ерем минең» Тыуған як тураһында шиғырлы әсәрҙәр. Тәбиғәт киңлектәрен, тыуған яктың эшһөйәр, рухи яктан көслө халыктарын данлау. Поэманың (шиғриәттең) художество жанрҙары, хикәйә. Уларҙың текст структураһы үзенсәлектәре. Әсәрҙәр идеяһының төрлөлөгө. Художество жанрҙарының идея, уй-ниәттәре тәрәнлегә	Поэманың һәм хикәйәнең художество үзенсәлектәрен, тексттың структураһын, телдәң художестволы тасуирлау сараларын билдәләү һәм аңлау, уларҙы телдән һөйләүҙә урынлы кулланыу. Һорауҙы дөрөс формалаштырыу һәм әсәрҙә интерпретациялау барышында уны әңгәмәсегә бирә белеү. Әңгәмәсенең яуабын баһалау. Әсәрҙән өзөктәр уҡыу, һайлап уҡыу. Тәбиғәткә, матди һәм рухи киммәттәргә һаҡсыл мөнәсәбәт тәрбиәләү, тыуған төйәктең эшһөйәр һәм рухи яктан көслө халҡына ихтирам тәрбиәләү
«Тыуған илендәң тарихын бел!» (4 сәғ.)	М. Кәрим. «Безҙең өйҙөң йәме» (өзөк), «Билдәһеҙ һалдат» повестары. Ф. Акбулатова. «Атай икмәге» хикәйәһе. Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры. Художество жанрҙарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть). Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткеләненең художество һәм структура үзенсәлектәре. Повестың мәғәнәле өлөштәре. Ошо художество жанрындағы вакиғалар урыны һәм ваҡыты	Уҡылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Тыуған илен, тыуған төйәген тарихына ҡызыкһыныу уятыу. Тарихи мәғлүмәт сығанағын һайлау эшмәкәрлектәң темаһына һәм максатына ярашлы: дәреслек, һүҙлек, белешмә, энциклопедия, интернет селтәре һәм башҡалар. Бирелгән алгоритмға ярашлы, кәрәкле сығанақта асыктан-асыҡ бирелгән мәғлүмәттә табырға. Төрлө уҡыу төрҙәрен кулланыу - танышыу, өйрөнөү, һайлап алыу, эҙләү юлы. Мөһим һәм дөрөс булмаған мәғлүмәттә үз аллы йәки уҡытыусы тәкдим иткән тикшереп ысулы нигеҙендә таныу (һүҙлектәр, белешмәләр ярҙамында). Башҡорт художестволы тасуирлау тел сараларының үзенсәлектәре үзенсәлектәрен аңлатыу. Төрлө социаль хәлдәрҙә өлкәндәр һәм тиҫтерҙәр менән хезмәттәшлек итеү, конфликт тыуҙырмау, бәхәсле хәлдәрҙән сығыу юлдарын табыу, төрлө фекерҙәр булыу мөмкинлеген таныу оҫталығын үстөрөү. Тыуған яғыңдың, тыуған ерендәң тарихын белеү, хөрмәт итеү.

«Рус һәм сит ил языусыларының әсәрзәре» (8 сәғ.)	А. Пушкин. «Балыксы һәм балык хақында әкият» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). А. Чехов. «Акмаңлай» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе). Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәсәһе билдәһе). Михалковтың «Китап һөйөүсә» (К. Даян тәржемәһе). Ш. Перро. «Кызыл калпак» әкиәте - А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Гримм кәрзәштәр. «Акыллы көтөүсә» әкиәте (тәржемәсәһе билдәһе). «Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәсәһе билдәһе). А. Ванаг. «Аккош» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһе). Рус классиктарының һәм донъя әзәбиәтенәң әсәрзәре. Авторзәр әсәрзәренәң сюжет үзенсәлектәре. Әсәрзәр идеяларының берзәмлегә - изгелек яуызлыкты еңә. Сағыштырыуларзың, кәүзәләндерәүзәң, метафораларзың милли үзенсәлегә, уларзың нәфис һүззәгә әһәмиәте. Әсәр геройы: уның портреты, телмәре, кылыктары, уй-фекерзәре. Әсәрзәң композицион үзенсәлектәре. Фекер йөрөтөү (монолог). Геройзәр диалогы.	Әсәрзә үзаллы укыу күнекмәләрен тәрбиәләү. Һайланма укыу. Әсәрзә интерпретацияләу оҫталығын үстәрәү. Портреттың, геройзәр кылыктарының тулы характеристикаһы һәм теге йәки был вакиғаларға мөнәсәбәтендә белдерәү. Авторзың художестволы уйзәрүн билдәләү. Әсәрзәрзәң композицион үзенсәлектәрен анализлау. Вақытка, вакиғалар, ситуациялар килеп сыккан урынға һ.б. ярашлы төрлө художество жанрзәрының сюжет линияһын күзәтәү. Рус языусылары һәм донъя әзәбиәте әсәрзәренә кызыкһыныузы үстәрәү. Рәсәй граждандар берзәйлеген, художество мәзәниәтенә хөрмәтлә мөнәсәбәтте һәм кызыкһыныузы, төрлө сәнғәт төрзәренә, үз халкының йолаларына һәм ижадына һизгерлектә булдырыу
---	--	--

	Һынлы сәнгәт һезе	
Проект эше (1 сәғ.)	Мостай Кәримдең «Безең өйзөң йәме» повесы буйынса төшөрөлгән «Һеңлекәш» фильмы хақында	Шәхси йәки төркөмлө проект эше өстөндә эшмәкәрлек ойоштороу. У этаптарын азымлап тормошка ашырыу планын төзөү. Берлектәге эшмәкәрлек максаттарын һәм бурыстарын кабул итеү. Максатка ирешеү буйынса коллектив эш планын төзөү (ролдәрзе бүлөргә, һөйләшөп килешөргә, процесты һәм уртақ эш һөзөмтәһен тикшерөргә). Парлап, бәләкәй төркөмдәрзе, командаларза эшлөү. Бәләкәй эшсе төркөмдә катнашыусылар менән етәкселек итергә йәки йөкләмәләрзе үтәргә, буйһонорға әзер булыу. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Клас алдында сығыш яһау
Резерв - 1 сәғ.		

Календарь - тематик план 3-сө класс өсөн

№	Дәрестең темаһы	Сәғәт һаны	Датаһы	
			План буйынса	Факт
1	Рәхим итеgez! Гүзәл Ситдикова.Һаумыһығыз!	1		
2	Һин кайзан? К.Кинйәбулатова	1		
3	Беззең класс. “Әминбәк” әкиәте.	1		
4	Мәктәп хәтирәләре. Мостай Кәримдән.	1		
5	Китап – беззең дуҫ. А. Йәғәфәрова ижады менән танышыу.	1		
6	Рәсем төшөрәбез. Г.Юнысова.	1		
7	Башкортостаным – илем. Н. Мусин биографияһы һәм ижады.	1		
8	Гүзәл баш калам. Ф. Туғызбаева.	1		
9	Тыуған якты өйрәнеу музейы.	1		
10	Өфө урамдары буйлап. Фәрит Иҫәнғоловтан.	1		
11	Мәскәү – Рәсәйзең баш калаһы.	1		
12	Өләсәйем кәңәштәре. Ололар аманаты. Ы.Исламғолова	1		
13	Ғайлә байрамы. Гүзәл Ситдикова .	1		
14	Атайыма ярзам итәм. Һөнәрзәр.	1		
15	Ниндәй китап окшай?	1		
16	Ялым күңелле үтә. Ф. Туғызбаева шиғырзари . Хужа Насретдин мәзәктәренән	1		
17	Байрамға әзерлек. Волейбол. З.Котлогилдина.	1		
18	Дуҫтарым менән күңелле. З.Кашапова.	1		
19	Сәләм Өфөнән! Башкорт халык уйындари. Г.Юнысова.Курсағымды йоклатам.	1		
20	Дуҫым Акбай Бесәйем. К.Ушинский буйынса.	1		
21	Атайзар байрамы. «Атайымдың...»Н.Изелбай.	1		
22	Л.Толстойзан. Дуҫлык тураһында.	1		
23	Төйәгемдә йылғалар күп. Уралым.	1		

	Кобайыр.			
24	Йэйге йәмле болонда.	1		
25	Кыр хайуандары. И.Заянчковский. Коралай.	1		
26	Канатлы дуҗтар.	1		
27	Ағастар – урман йәме.	1		
28	Йомарт йәй. С.Муллабаев.	1		
29	Беззең якта кыш.	1		
30	Бына яз за етә. Рәми Ғәрипов шиғырзари.	1		
31	Язғы байрамдар.	1		
32	Бөйөк Еңеү. Р.Бикбаев.	1		
33	Д.Фәтихова Ысын дуҗ ниндәй була?	1		
34	Ф.Рәхимҗолова. Матур һәм көслө.	1		
35	Үтелгәндәрзе кабатлау.Йомҗаклау дәрес.	1		

Календарь- тематик план 4-се класс өсөн.

№	Дәрестең темаһы	Сәғәт һаны	Датаһы	
			План буйынса	Факт
1.	Ф. Рәхимҗолова. «Белем байрамы» шиғыры. С. Әлибаев. «Кояшлы китап».	1		
2.	Ф. Ғөбәйзуллина. «Мәктәбемә» шиғыры. З. Биһшева. «Кояш нимә ти?»	1		
3.	М. Ғафури. «Кыр казы» хикәйәһе	1		
4.	Д. Бүләков. «Яңы дуҗ». Г. Юнысова. «Әсәйем һүззәре»	1		
5.	Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуҗлык».	1		
6.	Р. Байбулатовтың «Күгәрсендәр утрауы».	1		
7.	Ю. Ильясова. «Сәтләүек-кыз» әкиәте.	1		
8.	Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе.	1		
9.	Р. Ғабдрахмановтың «Капитан» әсәре.	1		
10.	М. Әхмәтшиндың «Кәрәзле бал» спектакле	1		
11.	Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе.	1		

12.	Н. Ғәйетбаев. «Акбулат батыр» әкиәте.	1		
13.	М. Әхмәтшин. «Бер урам малайзары» хикәйәһе.	1		
14.	И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры.	1		
15.	С. Латипов. «Еләк ерзә бишә» хикәйәһе.	1		
16.	Л. Якшыбаеваның «Актырнак».	1		
17.	А. Игебаев. «Кәзерле тыуған ерем!» шиғыры. «Урал» поэмаһы (өзөк).	1		
18.	Я. Хамматов. «Салауат» романынан өзөк.	1		
19.	Ф. Исәнғолов. «Баһыузағы күл» хикәйәһе.	1		
20.	А. Игебаев. «Урал қояшы», «Тыуған ерем минен»	1		
21.	М. Кәрим. «Беззең өйзөң йәме» (өзөк),	1		
22.	М. Кәрим. «Билдәһез һалдат» повестары.	1		
23.	Ф. Акбулатова. «Атай икмәге» хикәйәһе.	1		
24.	Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры.	1		
25.	А. Пушкин. «Балыксы һәм балык хақында әкиәт» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).	1		
26.	А. Чехов. «Акмаңлай» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез).	1		
27.	Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәсәһе билдәһез).	1		
28.	Михалковтың «Китап һөйүсә» (К. Даян тәржемәһе).	1		
29.	Ш. Перро. «Қызыл қалпақ» әкиәте - А. Йәғәфәрова тәржемәһе).	1		
30.	Гримм кәрзәштәр. «Ақыллы көтөүсә» әкиәте (тәржемәсәһе билдәһез).	1		
31.	«Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәсәһе билдәһез).	1		
32.	А. Ванаг. «Аққош» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез).	1		
33.	Проект эше. Мостай Кәримдең «Беззең өйзөң йәме» повесы буйынса төшөрөлгән «Һеңлекәш» фильмы хақында	1		
34.	Йомғақлау дәресе	1		

Укытыу-методик һәм мәғлүмәт-ресурс яктан тәьмин итеү

Укытыу-методик кулланмалар

1. Аллабердина М. Р. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») 3 для класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 155 с.

2. Иксанова Р. М., Казыханова З. И. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 1 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 137 с.

3. Казыханова З. И. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 2 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 186 с.

4. Мавлярова А. Т. Зайниева Р. А. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 3 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 3 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 186 с.

Өйрәтеү материалдары

1. Башкорт халык ижады. Беренсе китап. Ыырзар. – Өфө: Башкортостан китап нәшриәте, 2008. – 318 б.

2. Башкорт халык ижады. 8-се том. Эпос: иртәктәр һәм эпик кобайырзар. – Өфө: Китап, 2006. – 492 б.
3. Башкорт халык ижады. 11-се том. Новеллистик әкиәттәр. – Өфө: Китап, 2008. – 568 б.
4. Ураксин З. Г. Фразеологический словарь башкирского языка. – Обновлённый, 2-ой выпуск. – Уфа: Китап, 2006. – 344 с.
5. Русско-башкирский словарь. В 2-х т. / под ред. З. Г. Ураксина. – Уфа: Башкирская энциклопедия, 2005. – Т. I – 808 с.; Т. II – 680 с.
6. Галяутдинов И. Г Башкирские народные детские игры. – Уфа: Китап, 2002. – 248 с.
7. Башкирское народное творчество: Фольклор обычаев. Т.1. / Составитель. А. М. Сулейманов. – Уфа: Китап, 1995. – 560 с.
8. Хөсәйенов Ғ. Б. Башкорт әзәбиәтенең поэтикаһы. Беренсе китеп. Теоретик поэтика / Ғ. Б. Хөсәйенов – Өфө: Ғилем, 2006. – 403 б.
9. Хөсәйенов Ғ. Б. Әзәбиәт ғилеме һүзлеге. – Өфө: Китап, 2006. – 248 б.
10. Хадыева Р. Н. Этнолингвистический словарь башкирского языка. – Уфа, 2002. – 176 с.
11. Әхмәтйәнов К. Ә. Әзәбиәт теорияһы. – Үзгәрешле 3-сө басма. – Өфө: Китап, 2003. – 392 б.

Мәғлүмәт ресурстары

12. Башкирское издательство «Китап» им. З. Бибишевой // URL: <http://www.kitap-ufa.ru/information/elektronnye-uchebnye-posobiya.php> (дата обращения: 3.07.2022).
13. Башкортса википедия. Ирекле энциклопедия // URL: https://ba.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%88_%D0%B1%D0%B8%D1%82 (дата обращения: 3.11.2021).

14. Башкорт теле // URL: <http://tel.bashqort.com> (дата обращения: 3.11.2021).

15. Отдел башкирской литературы и краеведения // URL: <http://www.bashnl.ru/en/o-biblioteke/struktura-biblioteki/otdel-bashkirskoy-literatury/> (дата обращения: 03.07.2022).

16. Сайт изучения башкирского языка // URL: <http://tel.bashqort.com> (дата обращения: 03.07.2022).

17. Сайт национальной библиотеки им. Валиди // URL: <http://www.bashnl.ru> (дата обращения: 03.07.2022).

18. Электронные учебники // URL: <http://in-yaz-book.ru/bashkir.shtml> (дата обращения: 03.07.2022).